HOE EEN MANISCH-DEPRESSIEVE TIENER IN DE ZOMER VAN 1969 DE ROTE ARMEE FRAKTION BEDACHT

Frank Witzel

Hoe een manisch-depressieve tiener in de zomer van 1969 de Rote Armee Fraktion bedacht

Roman

Vertaald uit het Duits door
Josephine Rijnaarts en Ard Posthuma

Lebowski Publishers, Amsterdam 2016

Zoals uit de titel blijkt, zijn alle personages in deze roman door de schrijver verzonnen. Eventuele naamsovereenkomsten berusten op louter toeval.

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands letterenfonds
dutch foundation for literature

De vertaling van dit werk werd ondersteund door een subsidie van het Goethe-Institut, dat gefinancierd wordt door het Duitse Ministerie van Buitenlandse Zaken.

GOETHE INSTITUT

Oorspronkelijke titel: *Die Erfindung der Roten Armee Fraktion durch einen manisch-depressiven Teenager im Sommer 1969*
Oorspronkelijk uitgegeven door: Matthes & Seitz Berlin, 2015
© Frank Witzel, 2015
© Vertaling uit het Duits: Josephine Rijnaarts & Ard Posthuma, 2016
© Nederlandse uitgave: Lebowski Publishers, Amsterdam 2016
Omslagontwerp: © Dirk Lebahn, www.eye-d.de | MSB Matthes & Seitz Berlin
Omslagontwerp Nederlandse uitgave: Studio Jan de Boer
Auteursfoto: © Julia von Vietinghoff
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 3314 6
ISBN 978 90 488 3315 3 (e-book)
NUR 302

www.lebowskipublishers.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

FSC www.fsc.org MIX Papier van verantwoorde herkomst FSC® C014496

Voor Achim, Alex, Bernd, Claudia en Rainer

Of een mens ervaringen kan opdoen of niet, is in laatste instantie afhankelijk van de wijze waarop hij vergeet.
Theodor W. Adorno

Op het moment dat we allemaal schuldig zijn, hebben we een democratie.
Albert Camus

Het bestaan met al zijn gruwelen is alleen te verdragen als een esthetisch gegeven.
Richard Rorty

Verontwaardiging achteraf is ook een manier om het heden te rechtvaardigen.
Pierre Bourdieu

Het stof van het oude gaat anders niet liggen. Het wordt telkens weer opgeblazen als het nieuwe niet de hele mens omvat. Daarom gaat het niet aan om vaak heel redelijk en vol ironie te spreken over iets waarover we nog steeds radeloos en verbijsterd zouden moeten zijn. Het gaat niet aan om dikke boeken over het nationaalsocialisme te schrijven, als na het lezen daarvan de vraag wat het was waardoor zoveel miljoenen mensen zich lieten beïnvloeden, duisterder is dan ooit.
Ernst Bloch

Dit geheime Duitsland is een reusachtige, kokende ketel vol verleden, die zich van het platteland uitstort over de stad, over proletariaat en bankkapitaal tegelijk, en bruikbaar is voor iedere vorm van terreur die het bankka-

pitaal nodig heeft. De tot een mythe geworden gehechtheid aan de eigen bodem creëert zo niet alleen vals bewustzijn, maar versterkt het bovendien door het onderbewustzijn, door de waarlijk duistere onderstroom.
Ernst Bloch

Als de beweger van het menselijk lot en zelfs de beweger van honger en economie al onbekend is, dan zeker het subject van de 'cultuur', van alle illusies, ook de schitterende uithangborden van een wisselend, niet altijd even adequaat bewustzijn, waarin het echte verborgen blijft. Het hart van het existeren gaat vaak nog het duidelijkst open in het kleine, het nietige, en vindt in de manier waarop deze pijp hier ligt al een instantie die het laat kloppen, doch alleen grote verbazing, misschien wel de laatste en hoogste, heeft daar vat op. Het subject van het bestaan als zodanig blijft echter in dichte mist gehuld, zonder ook maar een lichtje van begrip.
Ernst Bloch

De mensen maken hun eigen geschiedenis, maar ze doen dat niet uit eigen beweging, niet onder zelfgekozen, maar onder gegeven, als zodanig aangetroffen en overgeleverde omstandigheden. De traditie van alle dode generaties drukt als een boze droom op het brein van de levenden. En juist als ze met een omwenteling bezig lijken, zichzelf en de dingen veranderen en iets lijken te creëren wat er nog niet is geweest, juist in zulke tijden van revolutionaire crisis roepen ze angstig de geesten uit het verleden op en nemen ze hun naam, strijdleus en klederdracht over om in die eerbiedwaardige vermomming en met die geleende taal de nieuwe wereldgeschiedenis ten tonele te voeren.
Karl Marx

Door de manier waarop we alles regelen, kiest ieder van ons letterlijk het soort wereld waarin hij later in zijn eigen ogen schijnt te wonen.
William James

Child of Eva, your Christianity.
I had a dream: It was the end of the Seventies.
Luke Haines

I

Het is een besneeuwde dag in januari. Ik sta op een smalle, besneeuwde heuvel te kijken naar een ingeslapen en eveneens besneeuwd dorp dat onder aan de heuvel ligt en probeer me te herinneren hoe het was om daar tweeënhalve maand te zitten, daarbeneden in een nauwelijks gemeubileerde en onverwarmde woning in een huis dat eerder een schuur leek, dicht bij een beek die half dichtvroor in die winter zoveel jaren geleden. Ik sta op die heuvel en kijk naar mijn bevroren adem, en naar de Vlaamse gaai die even op een besneeuwde tak neerstrijkt en dan naar de grijze hemel vliegt en achter de volgende heuveltop verdwijnt.

De weg slingert als op een kindertekening van de grijswitte horizon naar het veld voor mijn voeten. Dan komt er ook al een auto aanrijden. Het is geen Ferrari 250 GT, 12 cilinder 4-takt, cilinderinhoud 2953 cm^3 met 240 pk en 230 kilometer per uur, niet eens een Porsche 901, 6 cilinder 4-takt, cilinderinhoud 1995 cm^3 met 120 pk en 200 kilometer, maar gewoon een NSU Prinz, 2 cilinder 4-takt, 578 cm^3 met een vermogen van 30 pk en een topsnelheid van krap 120 met de wind mee, maar hier gaat het omhoog, weg uit het besneeuwde dorp, en ik heb nog niet eens mijn brommerrijbewijs en Claudia schreeuwt en Bernd roept dat ik meer naar rechts moet, zodat de smerissen ons in de bochten uit het oog verliezen, maar dat is gemakkelijker gezegd dan gedaan, want onze NSU Prinz heeft achter bijna platte banden, waardoor het me de grootste moeite kost om koers te houden. Toch liggen we een heel eind voor. Achter ons beginnen de smerissen vanuit hun volgeladen politiebus VW T2 te schieten. De kogels slaan in de opgewaaide sneeuwhopen en springen van het asfalt tegen de citroengele lak van de spatborden. Claudia zoekt in het dashboardkastje naar een wapen. Het is niet geladen, zeg ik. Hoezo niet geladen? Er zit

geen water in. Water? Dat is mijn waterpistool. Ben je gek geworden? schreeuwt Bernd. Waar is je erwtenpistool? Vergeten, maar dat waterpistool is echt goed, het heeft een ring aan de voorkant, zodat je om de hoek kunt schieten. Jullie zijn gek, hartstikke gek, ik dacht dat jullie de luchtbuks van Achim zouden lenen. Hij was niet thuis, alleen zijn oma, en die wilde hem niet geven. Kijk uit! Ik slinger naar links en bijna waren we gekapseisd, maar Claudia en Bernd hebben de tegenwoordigheid van geest om zich naar de andere kant te gooien en ik raak maar even van de rijbaan af. De sneeuw spat omhoog tegen de ramen. De ruitenwissers werken als gekken. Misschien moeten we gewoon omdraaien, roept Claudia, daar houden ze nooit van zijn leven rekening mee. Ja, roept Bernd, dan racen we langs ze en zijn weg voor ze het in de gaten hebben. Nee, onzin, dat is stom, we moeten doorrijden naar de stad, dat is niet ver meer, bovendien gaat het direct weer bergaf. Ja, klopt, ik zie de eerste huizen al. We moeten ze afschudden. Ik race zonder te remmen de bebouwde kom in, door de Bleichwiesenstraße, dan rechts de Weihergasse in, langs bakker Fuhr, waar je die bananencake met een laagje chocola hebt, langs drogisterij Spalding, langs kruidenier Breidenbach, tijdschriften en tabak Maurer, kruidenier Lehr, langs het Sängerheim, vlak voor bakker Daum stop ik. Schiet op, roep ik, de smerissen zijn er nog niet. We stappen uit en rennen aan de overkant door de poort en verder over de binnenplaats naar achteren. We moeten de muur over, daarachter ligt het schoolplein en van daaruit kunnen we verder naar de Kerbewiese. We springen op de vuilnisbakken. Wat doen jullie daar? roept een stem uit een raam in het achterhuis. Blijf onmiddellijk staan! Ik ken jullie! Onmiddellijk blijven staan! Anders ga ik naar jullie ouders! Ik draai me even om. Een vrouw in een jasschort leunt uit het gangraam op de tweede verdieping en dreigt met een plumeau. Op dat moment razen de smerissen langs de open poort. Ze hebben ons niet gezien, zeg ik, ze rijden vast naar boven naar de Gräselberg. Maar dan kunnen wij beter de andere kant op gaan, zegt Bernd. Klopt. Vlug. We springen weer van de vuilnisbakken en rennen door de poort. Blijf staan! schreeuwt de vrouw weer. Voorzichtig spieden we de straat af. De smerissen zijn nergens te bekennen. Vooruit, vlug! We lopen naar links de Weihergasse uit, slaan rechtsaf de Feldstraße in, dan naar de spoordijk en weer naar rechts, richting schroothandel Wie-

demann. We moeten ons verspreiden, zegt Claudia. Ja, zeg ik, ik moet trouwens toch om zeven uur thuis zijn, anders krijg ik op mijn donder. Ik hoef er pas om acht uur te zijn, zegt Bernd. Het is beter als we elkaar een paar dagen niet zien. We knikken. En als de smerissen bij je aan de deur komen, meteen de anderen bellen. Maar wat moeten we zeggen? Gewoon zeggen dat het over het wiskundehuiswerk van maandag gaat. Wiskundehuiswerk. Maandag. Oké. Dan weten we waar het over gaat. Anders zaterdag om vier uur bij de Lohmühle. Ik moet zaterdag biechten, en dan komt toch ook Beat-Club? Om halfzes dan, oké?

Als ik 's avonds om tien voor halfnegen in mijn pyjama in de deuropening van de televisiekamer welterusten zeg, probeer ik een glimp van de televisie op te vangen, zie bewogen beelden van mannen die door natte straten rennen en word weer bang. Nee, dat waren wij niet. Maar ze schijnen het zoeken nog niet opgegeven te hebben. Er wordt een compositietekening getoond, met potlood gemaakt, maar gelukkig heeft die figuur veel langer haar, want ik moest vorige week weer naar de kapper en bij mij komt het op het ogenblik niet eens tot over mijn oren. Maar die vooruitgeschoven onderkaak, dat zou ik wel kunnen zijn. En dan het volgende portret. Een vrouw dit keer. Nee, ook geen Claudia. Claudia ziet er heel anders uit, dat klopt echt van geen kanten, ze heeft heel andere ogen en ook niet van die dunne lippen.

Dan wordt er iets verteld over een brief waarin de verantwoordelijkheid wordt opgeëist, maar die kan niet van ons zijn. Zoiets hebben wij nog nooit gedaan, ook hiervoor niet. Eén keer hebben we samen iets geschreven, maar dat hebben we niet verstuurd en we hebben het meteen verbrand, dat wil zeggen, ik heb het meegenomen en het onderweg naar huis in het Henkellpark, toen er niemand aankwam, in de fik gestoken, op het grindpad gegooid, en toen het helemaal verbrand was heb ik ook de asresten nog eens uit elkaar getrapt. Wel is het vreemd dat ze onze naam noemen, de naam van onze groep dus, Rote Armee Fraktion, terwijl die nog helemaal niet vaststaat, omdat we er eigenlijk nog een keer over willen stemmen, omdat Claudia hem niet zo goed vindt, maar ze wist niet zo gauw een andere en zei zelfs dat we misschien helemaal geen

naam nodig hebben, omdat we tenslotte geen kinderen zijn die een club oprichten, wat ook klopt, hoewel het toch beter is een naam te hebben, zeker als er nog anderen bij komen. Niettemin vraag ik me af hoe ze dat op het nieuws weten, omdat we tegen niemand iets hebben gezegd, ik ook niet, zelfs niet tegen Achim.

En Claudia zou vast en zeker niets zeggen, omdat ze ook in de basisgroep zit en daar mogen ze echt nooit verraden wat ze daar bespreken, en bij Bernd is het helemaal duidelijk, want die doet altijd zo geheimzinnig dat het soms irritant is. Alleen Michael Reese, die blijft altijd verdacht dicht bij ons in de buurt omdat hij wil opvangen waarover we praten en wat we goed vinden, zodat hij het kan nadoen. Maar omdat we dat weten en omdat het ons op de zenuwen werkt, die na-aperij, zijn we juist bij hem heel voorzichtig, en op school praten we niet over dat soort dingen, dat hebben we van tevoren afgesproken, ook niet in de pauze. Als er iets is, zeggen we gewoon: vanmiddag bij de Lohmühle, of ergens anders, of als het heel dringend is onderweg naar huis op het sportveld, maar ook daar kijken we altijd verdomd goed uit, omdat daar soms ook leraren zijn. Maar met Reese weet je het nooit, en Bernd denkt ook dat hij ons misschien echt bespioneert en in de kleine pauze, terwijl wij in de fietsenkelder een sigaretje roken, teruggaat naar de klas en onze schooltassen doorzoekt, zodat we nooit iets verdachts achterlaten in de klas, maar alles in onze parka stoppen. Reese leest ook soldatenblaadjes over de oorlog. En hij is de enige die zijn haar met Brylcreem achteroverkamt. Een achterlijk kapsel, maar bij het sporten, als hij helemaal bezweet is en zijn haar naar voren valt, komt het tot over zijn kin, zo lang is het. En op een keer in de grote pauze, toen we vlak voor elkaars gezicht boksbewegingen maakten maar steeds net op tijd inhielden zodat we elkaar niet raakten, beukte hij Bernd recht op zijn neus en beweerde hij dat hij de afstand verkeerd had geschat, maar misschien deed hij dat toen al expres, misschien zit hij echt achter ons aan en wil hij wraak nemen omdat we altijd de draak met hem steken, want hij krijgt altijd zo gauw een kleur en laat elke keer een potlood op de grond vallen en bukt dan om het op te rapen, zodat het lijkt alsof het bloed alleen door het bukken naar zijn hoofd is gestegen. Natuurlijk is dat gemeen van ons en daarom heb ik

soms ook medelijden met Reese en ik heb zelfs een keer 's middags met hem afgesproken, hoewel Bernd vindt dat je geen medelijden met Reese hoeft te hebben, zodat ik Bernd niets over mijn afspraakje met Reese heb verteld, ook niet achteraf, want het was best pijnlijk omdat ik niet wilde dat hij bij mij kwam en ik dus eerst helemaal met de 6 naar Kastel moest, en toen zat ik bij Reese op zijn kamer, maar hij had helemaal geen singles, zelfs geen radio, alleen die oorlogsblaadjes en tinnen soldatjes, waarmee hij veldslagen naspeelt op zo'n zelf geknutselde plank met bergen en een rivier en van dat Faller-strooigras dat wij ook voor onze spoorbaan gebruiken. Die soldaatjes waren behoorlijk zwaar en ongeveer even groot als een lucifersdoosje, maar de andere poppetjes, die Reese burgers noemde en die allemaal dood moesten of op de vlucht in de rivier verdronken, waren veel kleiner, omdat hij die ook van Faller had en omdat het eigenlijk poppetjes waren die bij een station hoorden, zodat de meesten koffers en tassen droegen en sommigen zelfs met een zakdoek zwaaiden, wat ik gek vond omdat het nergens op sloeg. Maar Reese zei dat die lui met hun koffers op de vlucht waren en die met de zakdoeken zich wilden overgeven, omdat je met een witte zakdoek zwaait als je je overgeeft. En ik moest steeds met de Faller-poppetjes spelen en proberen ze met hun koffers over de rivier en op de heuvel te krijgen, maar daar stonden de soldaten van Reese al, zodat ik de poppetjes met de zakdoeken vooruitstuurde, maar die knalde Reese ook doodleuk af, en daarna had ik eigenlijk geen medelijden meer met hem, vooral ook omdat hij zijn tong zo raar naar buiten stulpt als hij zich concentreert, maar ook als hij woedend is, en hij werd woedend toen ik met een Faller-poppetje gewoon tussen de benen van een soldaat door liep, en hij zei: dat is niet eerlijk, dat kan niet, maar ik had gewoon geen zin meer in dat stomme spelletje en wilde het liefst weg, maar toen draaide Reese bij en liet hij me een zilveren kogel zien, ongeveer even groot als een stuiterbal, en hij vroeg of ik wist wat dat was, en toen ik nee zei, zei hij: dat is een kogel uit de kogellager van een echte locomotief, en ik zei: te gek, want ik probeerde me voor te stellen hoe groot de kogellager van een locomotief moest zijn, omdat ik alleen die dunne kettinkjes met kraaltjes ken, en daarna zijn we nog even blijven zitten en Reese vroeg wat ik van Anita vond, en ik zei: wel oké, maar toen zei ik dat ik weg moest, wat ook half

zo was, en Reese zei: oké, broeder, wat ik raar vond, omdat niemand in onze klas dat zei, en ik vroeg me af wie dat ook alweer zei, broeder, want ik had het al weleens gehoord, maar ik kwam er gewoon niet op.

Nu laten ze de gele NSU Prinz en het door ons op karton getekende kenteken zien. Ik vond NSU goed omdat het een nummer van Cream is. Driving in my car, smoking my cigar, the only time I'm happy is when I play my guitar, ahahahahah ahah. Bovendien stond die NSU daar, niet op slot en met de sleutel in het contact. En nu laten ze mijn waterpistool zien, dat we in het dashboardkastje hebben laten liggen, en ik denk: wat zonde, omdat het heel zeldzaam was en ze er nu vast niet meer zijn. En mijn moeder vraagt: zeg, had jij er ook niet zo een? En ik zeg: nee, dat van mij is heel anders. Dat van jou kan toch ook om de hoek schieten? Dat wel, maar het ziet er anders uit. Waar is het eigenlijk? Uitgeleend aan Achim.

En ik denk: stel dat ze vingerafdrukken op het waterpistool vinden en naar school komen om van ons allemaal vingerafdrukken te nemen? Ik heb weleens gelezen dat iemand om die reden zijn vingertoppen afschuurde, maar dat helpt niet, want vingertoppen groeien meteen aan, met dezelfde lijnen. Maar ook al zitten mijn vingerafdrukken op het waterpistool, dat betekent nog lang niet dat ik ook die NSU heb gestolen. Tenslotte kan ik dat pistool echt uitgeleend hebben. Ik heb dat ook al eens gedaan, niet dat pistool, omdat het nu eenmaal mijn kostbaarste exemplaar is, maar dat andere, het lichtgroene van doorzichtig plastic, waarbij je altijd kunt zien hoeveel water er nog in de greep zit. Ik zou kunnen zeggen dat ik het aan Reese heb uitgeleend, dan zouden ze naar hem thuis rijden en in zijn kamer rondkijken en daar dan die oorlogsblaadjes en de tinnen soldaatjes vinden en de ijzeren kogel, die ze misschien aanzien voor een echte kogel, waarmee je een wapen laadt, en dan zou Reese nog zo kunnen zeggen dat hij uit de kogellager van een locomotief komt, ze zouden hem niet geloven. Hoe zou hij aan de kogellager van een locomotief moeten komen?

Ik zou nog zo graag weten wat ze hebben uitgespookt, de lui die ze met behulp van compositietekeningen zoeken, maar mijn moeder stuurt me naar beneden naar mijn kamer. Daar staat nog steeds mijn rid-

derkasteel, hoewel ik daar allang te oud voor ben. Vorig jaar heb ik het met restjes hout en overgebleven stukjes van mijn Revell-modellen omgebouwd, maar je kunt nog zien dat het eerst een ridderkasteel was. Andreas Baader, mijn kostbaarste ridder omdat hij een glanzend zwarte uitrusting heeft, staat net aan de ophaalbrug te zagen en Gudrun Ensslin duwt een van de witte ridders in de slotgracht. Gudrun Ensslin is een Indiaanse squaw van bruin plastic, die ik eigenlijk niet zo leuk vind omdat ze helemaal niks bijzonders heeft, maar van de poppetjes die ik heb is ze de enige vrouw. Ik heb haar een keer gewonnen. In een verrassingssnoepzak, waar ze tussen de gepofte rijst lag.

Ik weet niet waarom, maar ik moet ineens aan de zeephaas denken die ik vorig jaar met Pasen kreeg. Die moest je uit de verpakking halen en op de rand van de wasbak zetten. De volgende dag had hij een zacht, wollig aanvoelend vel. Je mocht je er natuurlijk niet mee wassen, dan was het vel weg en het groeide ook niet meer aan. Ik heb er me ook nooit mee gewassen, maar mijn broertje moet er een keer met zijn natte vingertjes naar hebben gegraaid, want op een ochtend was de zeephaas helemaal naakt. Ik heb nog een paar dagen gewacht om te kijken of het velletje terugkwam, maar toen het niet terugkwam, heb ik me er toch maar mee gewassen. Dit jaar had ik weer zo'n haas gevraagd, maar die heb ik niet gekregen. Waarschijnlijk omdat ik voor zoiets al te groot ben, en mijn broertje nog te klein. Misschien kwam die haas bij me op omdat ik erover nadenk hoe we ons kunnen verkleden en waar je een pruik zou kunnen krijgen. Ik heb wel een beatlepruik van de kermis, maar dat is gewoon een soort plastic helm, die nog te groot is ook. Dat valt meteen op, en bovendien hou ik niet zo van die beatlekapsels van toen, meer van hoe ze hun haar vanaf Help! hadden. Maar met lang haar val je nog meer op. Geyer krijgt steevast commentaar en ze vragen hem altijd of hij een jongen of een meisje is.

Ik haal het DIN A4-schrift tevoorschijn dat ik achter de kast heb verstopt en waarin ik alles opschrijf wat met de Rote Armee Fraktion te maken heeft. Er staat bijvoorbeeld in wie er bij ons allemaal lid is, wanneer we elkaar ontmoeten, wie welke singles heeft meegebracht, en ook ons em-

bleem, hoewel dat nog niet helemaal af is. Eerst heb ik geprobeerd iets te maken dat lijkt op het embleem van de turnvereniging. Turnvereniging Biebrich heeft als afkorting TVB, dat zijn ook drie letters. Op een rood ridderschild met zeven hoeken staan van boven naar beneden eerst een lange T, midden in de poot van de T een kleine V, en onder aan de poot een B. Verder staat er nog het jaartal van de oprichting op: 1846. Links van de poot 18 en rechts van de poot 46. Ik heb het wapen overgetrokken en van boven naar beneden de T in een R, de V in een A en de B in een F veranderd, de A een beetje kleiner net als de V, en dan links het getal 19 en rechts 69. Ik vond het er heel goed uitzien, maar Claudia vond het niks. Ze vond het te burgerlijk en zei dat we tenslotte geen gymclub zijn. Dat klopt. Ik ga daar ook al een hele tijd niet meer naartoe. Wat ik vooral stom vond, was dat we altijd zo'n zwarte gymbroek en zo'n raar hemd aan moesten. En we mochten ook geen badstof sokken dragen.

Toch vond ik het getal best goed en ik heb ook voorgesteld om niet het echte jaar op te schrijven waarin we onze club hebben opgericht, maar gewoon een ouder jaartal, zoals ik ook leden bij ons op de lijst heb gezet die helemaal geen lid zijn, want je hebt in elke vereniging ereleden, die niet echt meeturnen of zich zelfs maar in de gymzaal vertonen, en die toch bij de vereniging horen. Bij ons was John Lennon erelid, en Steve Marriott en Ginger Baker en nog een paar anderen. We hadden dus ook nog een andere oprichtingsdatum nodig. Het hoefde geen 1846 te zijn, maar we moesten wel een stukje terug in de tijd. Daarom verzamelde ik alle mogelijke verhalen uit jeugdtijdschriften, uit Die Rasselbande en Die Neue Stafette, maar ook uit het missieblad Sternsinger. Zo stuitte ik op Max Reger jr. Hij is op 19 maart 1913 in Wiesbaden geboren. 1913 vond ik een goede datum, omdat ik dertien ben, dertien en een half, en omdat 13 voor veel mensen een ongeluksgetal is. Die Max Reger jr. heeft weliswaar niet echt een groep of bende of club opgericht, maar wij zijn ook geen echte club, eerder individuele strijders. Net als de Tupamaros, zegt Claudia. De Tupamaros hebben als embleem een ster met daarin net als Turnvereniging Biebrich drie letters van boven naar beneden: M, L, en N, wat ik niet begrijp, omdat er helemaal geen T in voorkomt, dan zou TVB net zo goed Tupamaros van Biebrich kunnen betekenen, en

misschien moeten we ons ook maar gewoon zo noemen. Bernd zou er misschien wel voor zijn, maar Claudia niet, omdat ze Biebrich burgerlijk vindt, en daar heeft ze ook weer gelijk in. Ik vind Rote Armee Fraktion ook beter.

Max Reger jr. was meer een crimineel, net als Jürgen Bartsch of de ontvoerder van Timo Rinnelt, en hij heeft ook jongetjes mishandeld, zodat ik zijn verhaal niet uit de Sternsinger kan hebben, want daarin gaat het altijd alleen over jongens die iets goeds doen, bijvoorbeeld een hostie naar een stervende vrouw brengen, zoals die jongen bij de Romeinen, toen de christenen nog vervolgd werden. Hij kreeg de hostie van een priester in een catacombe en moest hem naar die vrouw brengen, heel voorzichtig, want het was natuurlijk wel het Lichaam van Christus. En dat deed die jongen ook, hoewel er niet wordt verteld of die hostie in een monstrans of een kelk of zoiets zat, ik denk het eigenlijk niet, want dat zou nog meer opgevallen zijn, maar hij kan hem ook niet gewoon in zijn hand hebben gehouden, dus ik denk dat hij hem in een doosje had gedaan of misschien in een doek gewikkeld, als ze toen nog geen doosjes hadden. Het is al avond en eigenlijk had de jongen allang thuis moeten zijn, en de straten hadden toen geen lantaarns, het was er net zo donker als in het Adolfsgässchen achter Adler, maar dan overal, in de hele stad, en als de jongen met de hostie een straat inslaat, ziet hij daar al van ver van die heidense Romeinse jongeren rondhangen, zoals de Vorderbergers bij ons, zodat hij ook meteen weet dat het lastig wordt, wat hij ook zegt. Maar gewoon omdraaien kan hij ook niet, want ze hebben hem al gezien en dan komen ze meteen achter hem aan. Daarom verstopt hij de hostie onder zijn toga, wat me aan een ander verhaal herinnert, dat we bij Latijn hebben gelezen, al ging dat over een Spartaan die bij een rijke patriciër een levende vos had gestolen, een soort huisdier van die patriciër, en die vos verstopte hij ook onder zijn toga toen hij door een bewaker werd gecontroleerd. Hij moest de hele tijd doen alsof er niets aan de hand was, terwijl de vos met zijn nagels zijn hele borst openkrabde. Spartanen zijn enorm hard en taai, terwijl de Romeinen verwekelijkt zijn, zodat ik aan de ene kant liever Spartanen bij ons zou opnemen, maar aan de andere kant zegt dr. Jung altijd dat wij verwekelijkt zijn met ons lange haar, terwijl mijn haar nog

niet eens tot over mijn oren komt, omdat ik helemaal geen lang haar mag hebben, en als de Beatles vanwege hun lange haar ook verwekelijkt zijn of zelfs de Stones of de Who, die toch meer op Spartanen lijken, dan ben ik ook liever verwekelijkt. In elk geval willen die Romeinse heidense jongeren per se weten wat de christelijke jongen onder zijn hemd heeft. Hij wil het natuurlijk niet laten zien, want het is het Lichaam van Christus is en hij weet heel goed dat zij de hostie alleen maar willen ontwijden en dat ze hoe dan ook het hele christendom bespotten en door het slijk halen. Dus duwen ze hem alle kanten op, beginnen met stenen te gooien en weten van geen ophouden, tot hij ten slotte zo erg aan zijn hoofd wordt geraakt dat hij op de grond valt en sterft. Maar voordat hij sterft, geeft hij zichzelf nog de communie. Hoewel hij nog geen tien is, dus nog niet zijn eerste heilige communie heeft gedaan. Toch is het in dit geval geen zonde, omdat hij zo het Lichaam van Christus beschermt tegen smaad, en hij wordt zelfs heilig verklaard, want hij heeft als een martelaar zijn leven geofferd. Zo is het ongeveer ook gegaan met het jongetje dat zich door toedoen van kameraad Müller heeft moeten opofferen, want die jongen was in 1937 geboren en moest al in 1943, terwijl hij nog geen zes was en nog niet eens kon schrijven, een aanslag plegen. Niemand weet precies hoe het met hem is afgelopen, of hij nog leeft of bij die aanslag om het leven kwam, in dat geval zou hij nog voor Max Reger jr. gestorven zijn, die ze pas in 1957 doodgeschoten hebben, toen wij allemaal net een paar jaar op de wereld waren, ik en Claudia en Bernd.

Wij zouden ons natuurlijk nooit van ons leven laten pakken. We zouden ook niet net als Max Reger jr. naar de Oostzone gaan als ze ons op de hielen zaten. Ik tenminste niet. Claudia zegt dat je daar gemakkelijker aan wapens komt, omdat ze daar al op hun veertiende elke middag na school naar het leger moeten. Daar mogen ze dan met oude Russische machinegeweren schieten. Bovendien wordt er in de Oostzone heel anders tegen kinderen aangekeken. Ze mogen met messen of katapulten of luchtbuksen rondlopen en hun eigen ouders verklikken of bespioneren. Of ook de leraren. Als daar bijvoorbeeld zo'n oude nazi als dr. Jung rondloopt, die het alleen maar over Stalingrad heeft, kunnen ze die aangeven en dan mogen ze hem zelf in de stookkelder verhoren en hem een pak

slaag geven. En als hij daarna nog mag doorgaan als leraar op die school, kunnen de leerlingen zelf hun huiswerk bepalen. Maar je mag in de Oostzone geen lang haar hebben en ook niet naar muziek luisteren. Alleen naar de Internationale en naar marsmuziek. En het eten is er slecht, slechter dan bij ons in de oorlog. En ze hebben geen treinen en trams, omdat ze alles los moesten trekken en naar Rusland moesten sturen. Elke verroeste schroef moesten ze naar Rusland sturen. In ruil daarvoor hebben ze machinegeweren gekregen. Ze kennen ook geen kauwgum of ander snoepgoed. Chocola is in de Oostzone oud brood waar ze cacao op hebben gestrooid. Cacao hebben ze heel veel, want dat krijgen ze uit Cuba, maar toch kunnen ze geen chocola maken, omdat ze er de machines niet voor hebben. Als er een machine kapotgaat, zijn er geen reserveonderdelen, dan moeten ze er zelf iets op verzinnen, net als die man van de wegenwacht, die de kapotte v-snaar verving door de panty van de vrouw van de Caritas, toen we dat uitstapje naar Rothenburg maakten en ik er steeds aan moest denken dat de vrouw van de Caritas helemaal niets meer aanhad onder haar rok, wat ik vies vond, en daarom had ik ook liever een gewoon ijsje, ook al was dat veel kleiner dan de portie die je aan tafel kreeg, maar ik wilde er gewoon niet bij zitten, ik ben naar de voorkant van het terras gelopen en deed alsof ik nog een keer naar het kasteel wilde kijken, hoewel dat hele kasteel me gestolen kon worden. Mijn vader kon het niet schelen dat de vrouw van de Caritas helemaal niets meer aanhad onder haar rok. Hij kon gewoon naast haar taart zitten eten. Mijn broertje is sowieso nog te klein. De vrouw van de Caritas zou je in de Oostzone ook kunnen aangeven omdat ze geen panty draagt. En als ze zou zeggen dat het een noodgeval was, dat ze niet vrijwillig haar panty achter een struik had uitgetrokken en aan de man van de wegenwacht had gegeven, dan zou je kunnen zeggen dat ze liegt. Niet daarover, maar over andere dingen, want ze liegt voortdurend. Dat zou je dan eindelijk eens tegen haar kunnen gebruiken, omdat het in de Oostzone verboden is om zonder panty rond te lopen. Het is er überhaupt verboden om zonder uniform rond te lopen. En dan zou ik niet zomaar zo'n plastic stilet en een rubberen dolk, maar een echt dolkmes met een hoornen heft en een bloedgeul hebben, en daarmee zou ik dan voor haar gezicht heen en weer zwaaien. Maar als we naar de Oostzone gaan, heb ik daar niets aan

omdat de vrouw van de Caritas er dan nog altijd is. En als ik zou zeggen dat ze zonder panty rondloopt, zouden ze alleen hun schouders ophalen, omdat ze vast denken dat iedereen hier halfnaakt rondloopt, alleen omdat we geen uniform dragen en na school niet naar het leger hoeven. Maar ik zou kunnen zeggen dat ze mensen helpt vluchten en met haar Opel Kapitän jonge meisjes uit de DDR heeft ontvoerd, die daarna hier in het Westen zonder panty moesten rondlopen. Daar zouden ze heel kwaad om worden en ik zou misschien de opdracht krijgen om de vrouw van de Caritas te ontvoeren en naar de DDR te brengen. Daarvoor zouden ze me niet alleen een dolkmes geven, maar ook nog andere wapens en een Minox, waarmee ik dan stiekem foto's zou kunnen maken van gebouwen of mensen waarvoor de DDR belangstelling heeft. Een Minox is duizend keer beter dan mijn Kodak Instamatic, waarmee je alleen vierkante foto's kunt maken, zodat je hem schuin moet houden als je iets hoogs wilt fotograferen, want als het beeld de vorm van een ruit heeft krijg je er meer op, hoewel dat er in je album stom uitziet en best veel ruimte inneemt. En een Minox is ook nog eens veel kleiner, niet veel groter dan een doos grote lucifers, alleen wat langer en zilverkleurig. Achim heeft er voor zijn verjaardag een aan zijn oma gevraagd, die kan ik dan misschien weleens lenen, dan hoeven we niet naar de Oostzone, want behalve wapens hebben ze daar helemaal niets, zelfs geen speelgoed, hoewel ik me eigenlijk niet meer voor speelgoed interesseer. Maar ook geen platen en geen radio, of radio wel, maar die zendt alleen officiële mededelingen en het volkslied uit, dat bovendien afgekeken is van een schlager van Hans Albers, zoals onze muziekleraar zegt. En televisie hebben ze ook niet, omdat de mensen daar niet mogen weten dat er ergens anders zoveel lekkers te krijgen is en dat je zelfs bij Schwenk, de conciërge, chocoprinsen en cake en flesjes Fanta kunt kopen en dat chocola in werkelijkheid iets heel anders is dan met cacao bestrooid oud brood.

Er wordt geklopt. Ik stop het DIN A4-schrift vlug onder mijn hoofdkussen. Het is de vrouw van de Caritas. Slaap je nog niet? vraagt ze en ze komt in de deuropening staan. Ja hoor, zeg ik. Ze draagt een gebloemde badjas, dat betekent dat ze weer hier blijft slapen. Je moeder is ook al naar bed. Ik knik en haal mijn voeten uit mijn pantoffels. Ik wilde nog

iets vragen, zegt de vrouw van de Caritas, ik zag daarstraks op tv dat ze van die nozems of anarchisten zoeken die hier in Biebrich de Kaufhalle wilden opblazen. Ze lieten de vluchtauto zien en de wapens die ze in het dashboardkastje hebben gevonden, en ook nog springstof of zo, niet zo groot, in een geel ei, ik geloof dat ik zoiets ook weleens bij jou heb gezien. Silly Putty, zeg ik. Ja, dat kan wel. Wat is dat? Kneedpasta. En wat is daar zo bijzonder aan? Het stuitert, net een stuiterbal, en je kunt het heel ver uitrekken en toch nog afscheuren, en je kunt uit de krant foto's kopiëren. Hoezo – kopiëren? Als je Silly Putty op een krantenfoto legt en het goed aandrukt, staat de foto op de kneedpasta. Dan hebben ze dat misschien gebruikt om pamfletten te maken? Nee, dat kan niet, dan zou je er wel honderd nodig hebben en Silly Putty is duur, het kost bijna 5 mark. Mag ik dat van jou eens zien? Dat heb ik uitgeleend aan Achim. O ja? Nou goed, het is ook niet zo belangrijk. Als hij het weer teruggeeft, moet je het me maar eens laten zien. Ja. Welterusten dan maar. Welterusten.

De vrouw van de Caritas vermoedt iets, maar ik weet niet wat. Natuurlijk was het ook stom om dat Silly Putty mee te nemen en in het dashboardkastje te laten liggen. Ik weet ook niet waarom ik dat gedaan heb. Al mijn kostbare spullen zijn nu weg. Maar het zijn geen bewijzen, want in de Kaufhalle had je destijds minstens tien van die waterpistolen, en Silly Putty verkopen ze ook bij Hertie. Weer wordt er geklopt. Ik ga vlug in bed liggen en trek de deken over me heen. Ik ben het nog een keer, zegt de vrouw van de Caritas en ze steekt haar hoofd om de deur. Haar badjas staat ineens van boven open en ik kan haar bustehouder zien. Ik ben nog iets vergeten. Ze hadden het op tv ook over een buzzer die ze in de auto hadden gevonden. Is dat niet zo'n apparaatje dat jij me een keer hebt laten zien, dat je opwindt en in je hand verstopt, en toen jij me een hand gaf, begon het te trillen en ik schrok me een hoedje omdat ik dacht dat ik een elektrische schok kreeg. Kun je me dat eens laten zien? Het schijnt echt gevaarlijk te zijn. Ze komt een stap verder de kamer in en buigt zich ook nog een eind naar voren, zodat ik haar bustehouder nu helemaal kan zien en daaronder een stuk van haar buik. Dat heb ik ook uitgeleend aan Achim. Wat? Dat ook? Ja, ik heb hem mijn hele schatkist uitgeleend. Maar je schatkist staat toch daarboven op die plank? Ik

bedoel ook niet de schatkist zelf, maar alles wat erin zat. Het Silly Putty en de buzzer en het cognacglas waar je niet uit kunt drinken, en de toverzeep en het ijswater en het waterpistool waarmee je om de hoek kunt schieten. O, dat ook? Ja, dat ook. Wanneer heb je Achim eigenlijk voor het laatst gezien? Gisteren op school. Vanmiddag niet? Nee, vanmiddag niet. Achim heeft toch lang haar, hè? Nou ja, halflang, tot over zijn oren. En heeft hij ook een vriendin? Nee, ik geloof van niet. Nou ja, als hij je die spullen teruggeeft, moet je ze maar eens laten zien.

Het zou natuurlijk stom zijn als de vrouw van de Caritas nu Achim verdenkt en misschien ook zijn moeder nog opbelt. Dat moeten we zien te voorkomen. Ze stelt altijd van die stomme vragen. Ook die keer toen we geprobeerd hadden met een aansteker een gat te branden in de kauwgumautomaat boven in de Bleichwiesenstraße, of toen de PEZ-automaat kapotging omdat we op alle vier de knoppen tegelijk hadden gedrukt. Scharper had ons verteld dat er dan heel veel ineens uit kwam. Maar er kwam niets uit, niet eens de snoepjes waarvoor we geld in de gleuf hadden gestopt. Of toen we de ramen van een leegstaand huis hadden ingegooid, toen stelde de vrouw van de Caritas ook allemaal van die rare vragen, of ik daar weleens geweest was en zo. Ik moet het met Claudia en Bernd bespreken. Eigenlijk vind ik de vrouw van de Caritas afschuwelijk. Als we haar zouden ontvoeren en in een kelder gevangenhielden, zou ik haar dwingen haar bloes uit te trekken en haar bustehouder ook. Natuurlijk alleen als de anderen er niet bij waren. We zouden een masker op hebben en ze zou niet weten dat ik het was, omdat ik een heel hoge stem zou opzetten en zou doen alsof ik een Amerikaan was, en dan zou ik kunnen kijken of ik het echt afschuwelijk vind of niet, want bustehouders zijn wel afschuwelijk, maar borsten misschien niet.

Ik sta op en verstop het DIN A4-schrift weer achter de kast. Morgen zal ik verder schrijven aan de geschiedenis van de Rote Armee Fraktion. Na Max Reger jr. en kameraad Müller komt Ethan Rundtkorn. Die is precies in het jaar geboren waarin die door kameraad Müller geronselde jongen zijn aanslag pleegde en misschien ook de dood vond. Hij is Amerikaan en nog vrij jong, een jaar of twaalf, dertien. En dan uit

Zuid-Amerika Miguel García Valdéz, roepnaam Felipe. Hij is wat ouder, want hij studeert al. Meer hebben we er niet nodig, want voor de geschiedenis van een vereniging is het genoeg, net als bij de echte geschiedenis: Egyptenaren, Grieken, Romeinen en dan wij. Zo ongeveer in elk geval, want eigenlijk gaat het om ons, om de Rote Armee Fraktion. Ik ga weer op mijn bed zitten en haal net als elke avond voor ik ga slapen de foto van John en Yoko uit mijn portefeuille. De foto die ik uit de Underground heb geknipt.

De halsband met de vossenkop om de hals van John Lennon, die naast Yoko Ono op de foto staat. Alex zegt dat Yoko en John alleen naakt zijn om te zorgen dat iedereen naar Yoko's borsten kijkt en de halsband met de vossenkop en de twee magische ogen niet opmerkt. Maar ik heb hem gezien en daarom ben ik ook ziek geworden, denk ik. Guido zegt dat we in de strijd, in de onverbiddelijke strijd tegen de heersende macht, ook datgene moeten opofferen wat vlak naast ons staat, namelijk het meisje waarop we verliefd zijn. We mogen de groep nooit verraden en John heeft de groep ook niet verraden, zoals blijkt uit de vossenband om zijn hals. Want als je goed kijkt, zie je de twee witte ogen levend worden. Wat ze zeggen kan ik nog niet horen. Welke weg ze me wijzen kan ik nog niet zien.

Pastoor Fleischmann zegt dat ik in het vliegtuig moet stappen en er zo veel mogelijk moet neerschieten. Ik moet onder een opgehangen emmer water met gaten in de bodem gaan staan en douchen. Ik moet in mijn gedachten op de dood van mijn kameraden anticiperen en die ook accepteren, omdat alle profeten en heiligen en martelaren en apostelen uiteindelijk gestorven zijn en zelfs de Verrezene weliswaar is verrezen en zich onder ons heeft begeven, maar niet op aarde is gebleven, wat gelijkstaat met de dood, ook al klinkt dat blasfemisch, want de dood aan het kruis, zegt hij, is de ware dood, de dood in bed of in het sanatorium of het convict, als je iets om je hals knoopt en dichttrekt, is geen ware dood, zegt hij, want in de eerste plaats kun je jezelf niet laten stikken, omdat de Heer ons lichaam zo heeft gebouwd dat je voordat je stikt bewusteloos wordt, de controle over je handen verliest en los moet laten,

zodat het zinloos is om ook maar te proberen de Heer op die manier na te volgen, waardoor je iets anders moet bedenken en ook de vossenband om de hals van John anders moet interpreteren en verklaren, en in de tweede plaats is het, zegt hij, een zonde om het lichaam van de Heer, of liever het lichaam dat de Heer ons heeft gegeven, naakt te tonen en niet in kleding te hullen, opdat alleen de Heer weet hoe je er naakt en werkelijk en waarachtig uitziet, en verder niemand, omdat alle anderen je kleren aanzien voor wat je bent, dus broeken met wijd uitlopende pijpen, badstof sokken, velours truien, twinsets, elastische ceintuurs, daar moet je op letten, dat je die juist allemaal niet draagt, omdat die kleding afleidt van de ware geest, die je dan wel niet naakt, maar ook niet willekeurig verkleed aan de wereld moet presenteren, reden waarom hij, pastoor Fleischmann, een gewaad draagt dat niet afleidt, zoals iedereen die zichzelf aan God heeft toevertrouwd slechts in een eenvoudig gewaad op aarde vertoeft, een gewaad dat door zijn verhulling verwijst naar de zuivere naaktheid, de nuditas virtualis, terwijl broeken met wijde pijpen, badstof sokken, velours truien, twinsets en elastische ceintuurs naar de nuditas criminalis verwijzen, omdat je jezelf opdoft en individualiseert en alleen het geïndividualiseerde lichaam erotiserend werkt, maar niet de volgens vaste, door het Vaticaan opgestelde regels geschilderde borst van de Heilige Maagd, reden waarom de ongelovige het heilige in zijn eeuwige gelijkheid vaak als saai ervaart, het kwaad daarentegen in zijn opgedofte individualiteit, in zijn altijd weer anders afgebeelde demonen en duivels als opwindend en interessant, en daarom is het bij het onderzoeken van je geweten behulpzaam, zegt hij, om na te gaan of het heilige je verveelt en het kwaad je prikkelt. En alleen zo kun je volgens hem ook de betekenis van uniformen begrijpen. Of de kleding van gevangenen, gestreept omdat de natuur geen strepen kent, gestreept omdat je daarmee wijst op de tweedeling van de gevangene, die zijn heelheid heeft verspeeld en niet langer alleen zichzelf toebehoort.

Dr. Märklin legt me de vossenhalsband als volgt uit: hij zegt dat ik me, ook al ben ik nog een kind, mijn kindertijd moet herinneren. Ik moet me het moment waarin ik me nu bevind als iets vergankelijks herinneren en doen alsof ik vanuit de toekomst terugkijk naar mezelf, want alleen

daardoor kan ik volgens hem zien wat me de keel dichtknijpt en waarom ik altijd over de vrouw van de Caritas wil praten, zonder daarbij haar naam te noemen, en niet over mijn moeder. Waarom en waarvoor? Zie ik het verschil tussen die twee vragende voornaamwoorden? Begrijp ik dat het waarom niet naar het waarvoor vraagt en omgekeerd? Zo is het volgens hem ook met de vossenhalsband met de twee witte ogen. Het ene oog vraagt waarom. Het andere vraagt waarvoor. Zie ik het verschil?

Goedemiddag, dr. Märklin, zeg ik met een zo toonloos mogelijke stem als ik de kamer in loop. Het klinkt als een normaal goedemiddag, maar het betekent geloofd zij Jezus Christus, wat ik altijd zeg als ik in de biechtstoel kniel of pastoor Fleischmanns kamer binnenkom. Pastoor Fleischmann zegt dan: dat is hier niet nodig, al stel ik het op prijs dat je het zegt, omdat daaruit blijkt dat je een fatsoenlijke jongen bent, want ik weet dat het met jou wel goed komt, dat je al die onzin alleen hebt uitgehaald omdat ze je hebben opgestookt. Maar ga zitten en vertel gewoon wat er bij je opkomt. Gewoon vertellen wat er bij me opkomt moet ik ook bij dr. Märklin, maar daar schiet me altijd iets anders te binnen, omdat hij iets anders tegen me zegt dan pastoor Fleischmann. Nu vraag ik me bijvoorbeeld af wat pastoor Fleischmann bedoelt met al die onzin, en wat hij bedoelt als hij zegt dat ik me heb laten opstoken. Van wie weet hij dat? Wie heeft daar met hem over gepraat? En wat bedoelt hij met vrijuit vertellen? Moet ik tegen hem zeggen wie me heeft opgestookt? Heeft hij het over de mangelpee? Over mevrouw Berlinger? Bedoelt hij de buzzer en het waterpistool? Het Silly Putty? Het pakje Reval?

Voor het gemak bedien ik me van de zinnen van pastoor Fleischmann en zeg ja, ik heb me laten opstoken. Ja, ik ben zwak geweest. Ja, ik ben gezwicht. Ze hebben me verteld dat ze martelaren en heiligen zijn, ze hebben me hun wonden en striemen laten zien en één had er zelfs een kapot oog en één maar drie vingers, en ik wist niet dat dat van Softenon kwam, zodat ik hen geloofde toen ze me in de fietsenkelder vroegen of ik iets voor ze kon doen, of ik niet mee kon, 's nachts, of ik niet thuis weg kon sluipen, langs de vrouw van de Caritas, langs de kamer van mijn moeder, langs de studeerkamer van mijn vader, over het erf als de maan

recht boven de fabriksschoorsteen staat, zoals ik al twee keer 's nachts van huis ben gegaan om samen met Achim en Alex bij het huis van de Berlingers rond te struinen en er in het gras te gaan liggen, waar ik me ook verwond heb.

Pastoor Fleischmann knikt langzaam. Het is net als bij de biecht, het enige verschil is dat ik hem zie, dat ik niet een voor een de tien geboden doorneem en niet ten eerste, ten tweede, ten derde zeg en zonden verzin die ik in korte zinnen samenvat om geen echte zonden te hoeven biechten, maar in plaats daarvan een samenhangend verhaal construeer, dat verklaart waarom ik weliswaar hier zit, maar toch niet helemaal naar de gallemiezen ben, zoals Scharper, die niet meer te redden is, die slecht is en jat en op een brommer rondrijdt, die spijbelt en niet meer in de kerk komt. Pastoor Fleischmann weet hoe moeilijk het is om niet in bekoring te worden geleid, omdat je vaak niet kunt onderscheiden wie nu eigenlijk de goede is en wie niet en het zelfs een teken van Jezus' wederkomst is als er vlak daarvoor profeten opduiken die zeggen dat ze hem zijn, terwijl dat niet waar is. En als hij het dan plotseling wel zelf is, hoe kun je dat dan weten, als anderen vlak daarvoor hetzelfde hebben beweerd?

2

Augustus
Aanhoudende regen. Jongen in trainingspak 's zondagsmiddags op rode gravelbaan. Schimmel in zijaanzicht voor boerderij. Naast de uitgegraven sloot buizen. Sparrenbosje omheind.

Het woord 'ruimen'
Er komt niemand langs. Aan het eind van de gang de douche aan gelaten. Met een kogelvrij vest aan loopt hij door de wijk. Langs de bushalte. Waarom zit hij op deze tijd niet op school?

Lijn
Op de groene leren bekleding helemaal achterin. Het buskaartje opgerold in zijn hand. Tussen zijn voeten rugzak met thermosfles en eetgerei.

Een wonder
De zandstenen engelen die aan mij verschijnen, staan bij de lege wieg en wijzen met een vroeggotisch handgebaar naar het blauw van het gordijn. Een stroompje tussen de voeten, een stuk brood in de linker- en een houten wig in de rechterhand. Je moet ook kunnen verliezen. Daarna duisternis rond het verlaten tuinstel tussen eik en esdoorn.

Avond ervoor
Boodschappennet met drie flesjes bier. Op een houten plankje een boterham met worst. Met zijn voet duwt hij de trui met de bloedvlekken onder de commode. Verbrandt een krantenknipsel in de badkuip. Zet de radio harder voor hij haar slaat. Ligt op de bank te roken. Sorteert kleingeld in stapeltjes. Rookt de filtersigaret die zij hem brengt niet op. (Gehoord.)

Tangen
Hij kijkt omhoog naar het plafond van de bergkamer. Het gereedschap dat zijn vader daar aan haken bewaart, glinstert in het wiebelende licht van de zaklamp. Hij mag niet in die kamer spelen, omdat de priemen, schroevendraaiers, draadtappen, tangen, hamers en zagen met de scherpe kant naar beneden zijn opgehangen en door een onvoorzichtige beweging, als je per ongeluk tegen de wandrekken stoot, los kunnen raken uit de houders. (Verteld gekregen.)

Heiligenprentje 1
De heiligen met hun eigen ingewanden op hun uitgestoken handen, de gapende roodomrande wonden in het witgelakte hout. Zie de gecco homo. Het woord van Jezus, de Man van Smarten, raakte op een middag verbonden met de afbeelding van de wondenman die hij in een medisch naslagwerk van zijn moeder had gezien toen hij naar afbeeldingen van naakte vrouwen zocht, wetend dat de kans groot was dat hij alleen een ontstoken of door syfilis aangetaste borst te zien zou krijgen, maar die verminking zou hij wegdenken door niet scherp te kijken. De wondenman was met al die messen, sabels, knuppels, hellebaarden en speren, die hem talloze verwondingen bezorgden, het toonbeeld van de martelaar die alle pijn koelbloedig doorstaat en met een kalm gezicht zijn wonden toont, opdat ze anderen tot lering en daardoor tot heling strekken. De wondenman stond op die manier nog boven Tibor, zoon van het oerwoud, of Nick, de ruimtevaarder, of Falk of Sigurd, die door handige vechtmanoeuvres wisten te voorkomen dat ze gewond raakten, terwijl de wondenman juist door zijn verwondingen onkwetsbaar was. (Overgeschreven.)

Kleurenleer 1
Olijfkleurig: Amerikaanse zaklamp met inklapbare karabijnhaak en onder het batterijenvak kleurfilters om signalen te geven. Paars: vandaag bij het morgengebed, dan morgen in de paasnacht tot aan het Gloria, daarna wit.

Bezoek
Hans-Jürgen: vlak achter de voordeur, nog voor je in de lange gang met de telkens weer met bruine verf overgeverfde lambrisering komt,

een wijwaterbakje. De kamerdeuren dicht. (Zelf gezien.) Het versierde, met kwasten en franjes volgehangen stoffen baldakijn in de ouderlijke slaapkamer als symbool van het Hemelse Rijk. In de kinderkamer de woorden Cave! Deus Videt op het plafond. Daaronder een oog in een driehoek, waaruit naar alle kanten stralen schieten. (Verteld gekregen.)

Er gaat een hond dood

Begin mei sneeuwt het nog een keer. De sneeuw valt door het smalle tuimelraam in de gang en laat daar een fijngezeefde streep achter van de keuken tot het kamertje met de badkuip. Daar ligt hij 's ochtends in het licht van de plafondlampen nog. De met regen en sneeuw gevulde wolken die voortdurend over het huis en de tuin trekken, geven de hemel een welving die hij 's zomers weer verliest. De weinige vogels glijden als in een volière onder die koepel door en durven hun vleugels niet helemaal uit te slaan. Voordat ik in slaap val, is er een hand die naar me grijpt. Hij strijkt langs mijn kuit, gaat over mijn hals en geeft me een lichte klap op mijn hoofd: het sein voor een droom. De oude vrouw in de zwarte jas doet de poort aan de buitenkant op slot en staat een poosje onbeweeglijk in het steegje. Mijn angst voor de weg bij de brug, omdat de drie mannen daar me niet zagen en geen ander gezicht trokken toen ze langs me liepen, zoals je gewoonlijk doet als je een vreemde tegenkomt. De steden veranderen, alsof er in hen iets aan het werk is om hun plattegrond bloot te leggen. Sommige winkels staan er met hun lege etalage alleen nog als camouflage. Je hebt geen speciaal uitzicht nodig, je hoeft alleen maar op goed geluk te kijken hoe je voetstappen langzaam spiralen trekken. Alles in kooien opgeborgen. Mijn broertje in de ene, mijn moeder in een andere. Mijn vader in een houten kist gepropt. Telkens weer wacht ik er bijna onwillekeurig op dat er ineens groen licht over het heuveltje schijnt, zoals op de dag dat mijn vader die doodgeschoten zwerfhond mee uit het bos bracht. Er hing een poot uit de linnen zak die hij naast de houten trap gooide. Mijn broertje klampte zich aan de arm van mijn vader vast en gaf hem een schop tegen zijn scheenbeen, terwijl ik me alleen maar afkeerde. 's Nachts lag ons huis nog eenzamer in het smalle dal. Ik haalde de hoes van mijn dekbed en kroop er met mijn hoofd vooruit in. De wind streek

langs de poot van de zwerver. De maan drukte een verbleekt plakplaatje op het dode hoorn van zijn klauw. In het schijnsel van de flakkerende olielamp op de veranda zetten de twee platanen naast het tuinhek een miniem stapje achteruit, de nacht in, en de takken en pluimen van het struikgewas koesterden zich in de laatste warme ademtocht die het vel van de zwerver uitblies terwijl het in elkaar zakte. Dieren zouden op zijn minst als ze dood zijn moeten kunnen praten, als compensatie voor hun langdurig zwijgen. (Overgeschreven.)

3

Tegenover het loket zitten de kluisjes voor je spullen. Ik heb drie perziken bij me, die ik maar beter eerst kan opeten. Net als bij iemand die niet kan typen maar het toch probeert, die het in hetzelfde tempo probeert als iemand die wel kan typen, raken de letters in de woorden door elkaar als ik praat, worden de woorden zelf onherkenbaar, vermengen de zinnen zich, verschuiven de regels, tot ik zelf in wat ik zeg niet meer herken wat ik eigenlijk wilde zeggen.

Ik neem een hap uit elke perzik en leg hem daarna op de plank naast mijn kluisje. Er moet voor de opname toch nog een hoop gebeuren, zeg ik om mijn getreuzel te rechtvaardigen. Hoewel het donderdag is, staan er veel mensen voor de loketten. Het opnamepersoneel heeft zijn handen vol. Ze pakken jassen aan en hangen die aan kapstokken. Ze reiken tegelijk met de garderobebonnetjes opnameformulieren uit. Ze beantwoorden vragen over hoe je de opnameformulieren moet invullen. Ze delen balpennen uit, blauwe balpennen met de opdruk van een ziekenfonds dat niet meer bestaat. Het was misschien geen goed idee om juist op een donderdag kort voor sluitingstijd hierheen te gaan. Misschien hadden we beter een ander tijdstip kunnen kiezen, zeg ik, in de hoop dat we gewoon weer vertrekken.

Zou er een theorie bestaan die zegt waar precies letters, of liever lettergrepen en daarna woorden worden verwisseld, die zegt of dat met je tong of keelholte te maken heeft of al eerder begint, bij het omzetten van gedachten in gesproken taal? Ik moet lachen omdat er een vrouw in een roze badjas met haar haren in de war achteruit langs me loopt. Precies het beeld dat wij van gekken hebben, zeg ik. Maar dan schiet me te

binnen dat ik geen badjas aanheb, dat ik die zelfs niet heb, omdat ik ook geen pyjama bij me heb, omdat ik niet eens een pyjama bezit. Terwijl je toch echt een pyjama moet hebben voor als je eens naar het ziekenhuis moet of een ongeluk krijgt. Het beste kun je net als een hoogzwangere vrouw altijd naast de badkamerdeur een tas met het hoogstnodige klaar hebben staan. We zijn te laks, denk ik. We zitten voor de televisie en horen telkens weer dat vrouwen een tas met het hoogstnodige hebben klaargezet omdat ze zwanger zijn, of dat ze hun man die in voorarrest zit een tas met het hoogstnodige brengen, maar zelf doen we alsof het ons niet aangaat. We doen te vaak alsof het ons niet aangaat. Terwijl we dag noch uur weten.

Drie perziken horen niet bij het hoogstnodige, dat begrijp ik ook wel. Ze maken eerst mijn handen en daarna de plank naast mijn kluisje plakkerig. Papieren zakdoekjes behoren tot het hoogstnodige. Ik denk erover na wat ik zal zeggen als iemand me vraagt of ik een tas met het hoogstnodige bij me heb. Ik wil geen fouten maken. Gernika streelt mijn hoofd. Kan ik je echt alleen laten? vraagt ze. Ik knik omdat ik niets fouts wil zeggen. Gernika richt zich op en kijkt me aan.

Is het echt oké?

Ik knik voor de tweede keer.

Toch is er iets.

Ik aarzel.

Zeg gewoon wat er is.

Morgen is het vrijdag.

Ja, en?

Mijn mond is kurkdroog. Ik kijk naar de perziken waaruit ik een hap heb genomen. Ze zouden me nu goed van pas komen. Maar ik durf de twee stappen niet te zetten.

Zeg op.

Ik heb het je nooit verteld, maar vrijdags in de vroegmis van zeven uur ben ik nog altijd misdienaar.

Wat?

Ik ben nog altijd misdienaar.

Elke vrijdag?

Ja, elke vrijdag.
Al die tijd?
Al 54 jaar.
Dan ben je de misdienaar met de meeste dienstjaren.
Ik knik.
Ze kunnen vast ook weleens zonder jou.
Ja, een van de zusters zal de pastoor helpen met water en wijn en antwoorden op het suscipiat.

Het was op momenten waarop je gevoel aanzwol en alles nog ongeordend was, er nog geen injecties of pilletjes of soortgelijke voorzieningen bestonden, maar alles woest en ledig was, ook de individuele liefde nog in ontwikkeling verkeerde, ook het geloof in God nog betrekkelijk nieuw, niet goed doordacht en tot in alle finesses uitgelegd, maar schimmig was en door misverstanden werd bedreigd, dat je je aan het meest voor de hand liggende vastklampte en alle hoop die je nog had op het meest voor de hand liggende vestigde, wat heel goed drie perziken met een hap eruit op een plank naast een kluisje konden zijn, die dan de overstap naar de symboliek zouden maken. Want je bent net een beetje tot rust gekomen of je vraagt je af wat het getal 3 te betekenen heeft, wat het betekent dat er een hap uit de perziken is genomen en hoe het zit met het perzik zijn van de perziken, dat op dat moment naar iets groters dan zichzelf lijkt te verwijzen, omdat je tot rust kwam en bijna vredelievend werd op het moment dat je nerveus en in opperste nood naar de overkant keek en op de plank naast de kluisjes de drie perziken met een hap eruit ontdekte.

En ik begreep dat op zo'n moment de drie-eenheid moest zijn ontstaan en het gevoel dat drie achteloos weggelegde perziken met een hap eruit een betekenis kunnen ontwikkelen die zelfs degene die er een hap uit heeft genomen en ze heeft weggelegd verrast, sterker nog, die zelfs degene die ze achteloos en nodeloos mee naar de spoedopname heeft gebracht, er daar een hap uit heeft genomen en ze heeft weggelegd, troost schenkt en iets geeft waar hij zelf een paar tellen eerder nog geen idee van had. En juist daaruit bestaat het wonder dat iets opeens helemaal

anders is. Want vanaf nu zou ik nooit meer een perzik met een hap eruit kunnen zien zonder aan dit moment te denken. En zo was de perzik voor mij een symbool geworden en een persoonlijk attribuut. Zoals anderen het zwaard in hun hand houden waarmee ze zijn onthoofd, of de kerk die ze hebben gesticht, of de bank die ze hebben overvallen, of het vensterkruis waaraan ze zich hebben opgehangen, zo zou ik drie perziken met een hap eruit in mijn hand houden, net als Don Bosco, Gods eigen goochelaar, op het omslag van het boek Mensen die God bevallen, vier ballen tussen de vingers van zijn linkerhand laat balanceren.

Symboliek ontwikkelt zich vanzelf en leidt tot de dood. Wij sterven niet aan het leven, maar aan de symboliek. Wie geen symboliek kent, is onsterfelijk. Levensduur wordt berekend naar het aandeel van de symboliek. Omdat machines bijvoorbeeld geen weet hebben van hun symboliek, overleven ze de mens. Datgene wat door de mens in het domein van de symboliek wordt geplaatst, wordt dan ook door de mens gedood (planten, dieren, andere mensen).

4

1957
Mijn vader besluit de linkervleugel van de fabriek te renoveren. Bij de sloop van een hoogoven vindt een arbeider de dood. Mijn moeder heeft dat ongeluk de nacht ervoor in een droom voorzien. In het Schlosspark valt in februari een eik op de dichtgevroren vijver, waardoor een broer en zus die daar net aan het schaatsen zijn gewond raken. Bij een brand op de zolderverdieping van een huis in de steeg die naar oudpapierhandel Knettenbrech loopt, komt een slapende vader om het leven. De hoge waterstand blijft dit jaar uit.

1958
Een psycholoog behandelt in de zomermaanden op de stoep voor Kaufhaus Brenninkmeyer gratis komende en gaande klanten door hen een gebeurtenis uit hun kindertijd te laten vertellen en inktvlekken te laten interpreteren. De pastoor van de Herz Jesu-kerk vreest voor het zielenheil van zijn parochie, maar geeft niet openlijk zijn mening en laat zich ook op de preekstoel niet over het onderwerp uit, omdat er wordt gezegd dat de psycholoog uit Amerika komt of op zijn minst door de Amerikanen wordt betaald. Anderen denken dat hij voor het warenhuis werkt en dat het hele gedoe niet meer is dan een reclamestunt. In augustus ontstaat er, ook al is het vakantietijd, een oploopje en wordt de politie gebeld. Met de directie van het warenhuis wordt afgesproken dat de psycholoog voortaan niet vaker dan twee middagen per week zijn behandeling zal aanbieden. In de weken die volgen, verliezen de warenhuisbezoekers hun belangstelling voor de nieuwe attractie al, zodat het contract met de psycholoog wordt beëindigd. In plaats daarvan verschijnt er voor het warenhuis een glazen kast met een orkest van speelgoedapen, die bewegen op een muziekje als je 10 pfennig inwerpt.

1959

Ter gelegenheid van de ingebruikneming van de gerenoveerde vleugel van de fabriek wil mijn vader de naburige Herz Jesu-parochie, waarvan ook ons gezin deel uitmaakt, een religieus kunstwerk schenken, dat in de kerk zal komen te staan. De kunstenaar krijgt de vrije hand, maar moet wel het thema van de spiegel en indien mogelijk ook een echte spiegel in zijn werk opnemen, als verwijzing naar een van de belangrijkste producten uit mijn vaders fabriek. Omdat de spiegel als vanitassymbool een slechte reputatie heeft in de kerk, huisvest mijn vader een theologiestudent in het 'hutje', zoals het vertrek naast de trap naar het magazijn wordt genoemd. In ruil voor kost en inwoning moet die student binnen twee weken passages in de Bijbel zien te vinden die de spiegel positiever en vooral duidelijker weergeven dan de bekende passage uit de eerste brief aan de Korintiërs, waarin staat: Want nu zien wij nog door een spiegel, in raadselen, doch straks van aangezicht tot aangezicht. De theologiestudent verdient de door mijn vader in geval van succes uitgeloofde 500 mark doordat hij ontdekt dat wijsheid (sapientia) kan worden uitgebeeld als een vrouw met een spiegel (speculum sapientiae) in haar linker- en een slang in haar rechterhand. De slang verwijst naar de passage in het evangelie volgens Mattheus waarin staat: Wees wijs als een slang, terwijl de spiegel, aldus de uitleg van de student, doet denken aan een passage in de tweede brief aan de Korintiërs: En wij allen, die met een aangezicht waarop geen bedekking meer is, de heerlijkheid des Heren weerspiegelen. Een kunstenaar uit Mainz snijdt de Sapientia levensgroot uit het hout van de twee jaar geleden omgevallen eik. De spiegel die Sapientia in haar linkerhand houdt, wordt gemaakt door vaklieden uit mijn vaders bedrijf. Maar de slang in haar rechterhand wordt vervangen door een passer, symbool van plannen en vooruitzien, terwijl de slang, zoals gebruikelijk bij uitbeeldingen van de onbevlekte ontvangenis van Maria, onder de rechtervoet van Sapientia komt. Zo wordt er rekening gehouden met de sinds mensenheugenis bestaande rivaliteit met het 30 kilometer verderop gelegen Schlangenbad, die maakt dat een opwaardering van de slang op veel parochieleden vreemd zou overkomen. Voor het tienjarig jubileum hebben we later bij kunstgeschiedenis de Sapientia met behulp van een styroporsnijder van piepschuim nagemaakt.

1960
Mijn moeder schenkt het leven aan een broertje of zusje, maar al kort na de geboorte gaat het kindje in het ziekenhuis dood. Mijn moeder wordt daarna zes weken naar de Oostzee gestuurd om te kuren. Een jonge medewerkster uit de fabriek, door mijn vader 'het meisje' genoemd, neemt haar intrek in het hutje, doet het huishouden en past op mij. Ze blijft ook nog bij ons wonen als mijn moeder terugkomt van haar kuur, om haar een handje te helpen.

1961
Alweer schijnt er in Schlangenbad een jongen door een slangenbeet om het leven te zijn gekomen. Omdat er altijd alleen kinderen uit andere parochies door een slang worden gebeten, gaat het gerucht dat het afgerichte dieren zijn die bezoekers weg moeten houden. In Schlangenbad zelf wijzen ze zulke beschuldigingen van de hand met het argument dat ze er als kuuroord totaal geen belang bij hebben om bezoekers af te schrikken. De laatste in het wild levende slang zou in het begin van de jaren vijftig voor het Kurhaus zijn waargenomen, bovendien zou de naam Schlangenbad geen betrekking hebben op eventueel daar levende slangen, maar afkomstig zijn van het woord 'Schlingenbad', dat verwees naar de Schlingen of lussen in de naar Schlangenbad lopende kronkelweg vol haarspeldbochten, helaas in 1941 door het Rijksministerie van Verkeer rechtgetrokken en vervangen door de toegangsweg die algemeen bekendstaat als de Palingstrook.

1962
Mijn broertje komt ter wereld. Als mijn ouders op een middag niet thuis zijn en ook het meisje weg is om boodschappen te doen, sluit ik hem op in het doorgeefluik en verbrand ik zijn luiers in de kachel. Hij trapt het deurtje naar de keuken open en valt daar op de grond, waar hij heel bleek blijft liggen. Ik geef hem een slokje cognac uit de glazen karaf die in de bar naast het doorgeefluik staat. Hij valt in slaap. We zamelen kleding in voor Bethel. Vlak voor de zomervakantie komt er een missionaris. In het schip van de kerk wordt een groot houten kruis neergelegd, waarop tabletten chocola liggen. Wie een week lang elke ochtend naar de vroegmis komt, mag aan het eind van de laatste mis een halve tablet pakken.

1963
Niets.

1964
Ik ontdek twee bijzonderheden aan mijn geslacht. Eerst op mijn balzak een zwarte verdikking ter grootte van een lieveheersbeestje, die ik niet weg krijg. Het lijkt alsof een kever er zich als een teek heeft vastgebeten. Telkens probeer ik het ding er met mijn nagel af te wippen, maar het lukt niet. Het tweede wat me opvalt is een lang litteken aan de onderkant van mijn penis. Het is rood en ziet er net zo uit als het litteken op mijn knie. Maar terwijl ik nog weet hoe ik het litteken op mijn knie heb opgelopen (ik was gestruikeld en op een uitstekend stuk ijzer van een voetrooster gevallen), moet ik me aan mijn penis hebben verwond toen ik nog veel kleiner was. Misschien heb ik dat litteken zelfs al vanaf mijn geboorte.

1965
De kever is weg. Ik had er al een paar weken niet meer aan gedacht toen het me opviel dat hij er niet meer zat. Mijn hamster is gestorven, wat ik ook pas een dag later heb gemerkt. Verder was er dat ongeluk en sinds die dag kan mijn moeder niet meer praten. Er komt regelmatig een vrouw van de Caritas. Ze woont niet in het hutje, maar gaat 's avonds weer naar huis.

1966
Mijn vader schenkt het pretpark een brug. Het is een hangbrug over een diep ravijn, een exacte replica van de hangbrug die bij de opvoering van In de rotskloven van de Balkan tijdens het Karl May-festival in Bad Segeberg is gebruikt. Bij de inwijding moet ik in mijn indianenpak over de brug lopen en Ribanna zingen. Hoewel we de avond ervoor twee keer hebben geoefend en ik zonder me vast te houden over de wiebelige brug kan lopen, last een commissie mijn optreden op het laatste moment af. Mijn vader is buiten zichzelf van woede en ik ben teleurgesteld, maar ook opgelucht, omdat ik altijd problemen met de tekst heb en nooit precies weet wat er komt na 'Ik zag het verdriet in je ogen'. In plaats daarvan komt altijd de regel 'Een sterretje leidt haar naar de oever van de Jordaan' bij me op, uit een lied van Peter Cornelius dat ik met Driekoningen in de kerk heb gezongen.

1967
Ik heb mijn eerste dode gezien. Bovendien ben ik twee keer 's nachts van huis weggelopen en ik heb rondgezworven. Ik heb onkuise gedachten gehad. Alleen en met anderen. Ik heb me achter het tuinhek verstopt en geprobeerd mevrouw Berlinger in badpak te zien, maar ze kwam die middag niet naar buiten. Ook de drie andere middagen niet. Ik heb een tekst overgeschreven die ik van de neef van Rainer mocht lezen, waarin een vrouw vertelt dat ze op haar man wacht en onder haar jurk niets aanheeft en hoe hij dan champagne drinkt uit haar navel. We hebben bloedbroederschap gesloten door met een naald in onze vinger te prikken, het bloed in een glas water te laten druppelen en daarna uit dat glas te drinken.

1968
Ik probeer met mijn hand de mangelpee in de beek te bewegen om te kijken of hij ergens vastzit en of het niet toch een schedel is. Er verschijnen twee mannen op de brug, die naar me kijken. Ze hangen over de leuning, maar zeggen geen woord. Achter hen verschijnen de donkere avondwolken boven de huizen en tussen de gesnoeide takken van de platanen. Twee dagen later krijg ik tegen de avond koorts. Hoewel ik het warm heb, heb ik nog steeds het gevoel dat mijn handen in koud water steken. Een blote knie. Een groene kool. Mijn broertje laat me in de halfdonkere kamer een rood plastic paardje zien en op dat paardje rijd ik een oneindig diepe slaap binnen.

1969
Nog voor de zomervakantie moet ik naar een sanatorium. Ik blijf zitten en bezoek tot aan de herfst het convict.

1970
Ik sta voor een betrekkelijk vlak landschap met rabarbervlekken op de achtergrond en een stoffige veldweg linksboven. Een paard trekt aan zijn tuig. Er vliegt een vogel op, die zijn schaduw op de schooltas tussen mijn benen werpt. Achter de muur met de twee linden duiken stipjes op. Het zijn kleuterschoolkinderen met bonte vlaggetjes in hun handen.

5

Klopt het dat u misdienaar bent geweest in de Herz Jesu-kerk te Biebrich en wel, om precies te zijn, in de Herz Jesu-kerk waar de terroriste Birgit Hogefeld van 1969 tot 1973 orgelles kreeg?

Ik weet niet...

Antwoord alstublieft met ja of nee.

Ja, waarschijnlijk wel.

Klopt het dat mevrouw Hogefeld, geboren in juli 1956, bijna een jaar jonger was en is dan u?

Als ze in juli 1956 geboren is, moet dat kloppen.

En hoewel Birgit Hogefeld bijna een jaar jonger was en is dan u, was ze lid van de Rote Armee Fraktion. U daarentegen zogenaamd niet. Hebt u daarvoor een verklaring?

Een verklaring? Ik was...

Te laf, wilt u dat zeggen?

Laf? Ja, vast ook. Maar in die tijd, toen de RAF...

U hebt het over de eerste generatie van de RAF?

Ja, ja, ik heb het altijd alleen over de eerste generatie. Dus toen ze in die tijd begonnen, en zeker later, toen ze in Stammheim zaten, ik weet niet hoe ik het moet zeggen...

Zegt u het maar gewoon, toen werd u overvallen door een van uw gebruikelijke puberale buien, door het sentimentele gedoe waarmee u tot nu toe uw hele leven onnodig ingewikkeld maakt. U hebt bij de dood van Holger Meins een aanplakbiljet in uw kamer gehangen waarop stond: 'Een kameraad is gestorven', en dat hing naast een poster van de Who, die op dat moment al ver over hun hoogtepunt heen waren, maar tenslotte ook ooit van plan waren geweest jong te sterven. Er zat er maar één bij die dat voor elkaar kreeg, maar met zo'n Londens bui-

tenwijksmoelwerk kon u zich natuurlijk niet echt identificeren, terwijl Holger Meins… zoals hij toen met alleen een zwarte onderbroek aan gearresteerd werd, dat deed u meteen aan de arrestatie in de tuin van Getsemane denken...

Voor zover ik weet was Jezus daar volledig gekleed.

U weet wel wat ik bedoel, en later, na die hongerstaking, kwam natuurlijk de hele iconografie van de graflegging erbij.

De foto's die er toen van Holger Meins waren, herinnerden me aan twee schilderijen, aan De dode Christus in het graf van Holbein, wat eerlijk gezegd in zekere zin ook een blasfemische afbeelding is, dat wanhopige en geschrokken lichaam, opgesloten in een lage kist waaruit geen ontsnapping mogelijk is, levend begraven, alsof Holbein de verrijzenis wilde ontkennen. En verder natuurlijk aan Mantegna's Christo in Scurto, tenminste toen de foto van de obductie werd gepubliceerd, op precies dezelfde manier perspectivisch verkort en vertekend.

U weet dat bij alle terroristen de hersenen zijn weggehaald, dat alle terroristen zonder hersenen zijn begraven?

Wat wilt u daarmee zeggen?

Niets, gewoon een vraag.

De gebruikelijke nazi-nonsens: hersenen opmeten om onwaardig leven te diagnosticeren.

Het ging om neurale plasticiteit.

Toen al?

Toen nog niet. Daarom zijn alle hersenen ook zo lang bewaard.

Omdat ze iets wilden bewijzen wat toen nog niet te bewijzen viel?

Laten we liever nog eens terugkomen op Ecce Homo, dat als symbool van het terrorisme zoveel indruk op u heeft gemaakt, omdat u daarin praktisch en vrijwel naadloos de beeldspraak uit uw christelijke opvoeding terugvond, waar u zich toen, tevergeefs natuurlijk, tegen probeerde te keren.

Het zijn toch ook indrukwekkende beelden, en dat was juist het niveau waarop ik aanspreekbaar was, het esthetische niveau.

Esthetisch?

Ja.

Een merkwaardig begrip in verband met terrorisme, vindt u niet?

Vindt u?

Maar terug naar Birgit Hogefeld. U wilt me toch niet vertellen dat u, terwijl u toch vaak genoeg in de omgeving van de kerk rondhing, Birgit Hogefeld nooit hebt ontmoet. Bijvoorbeeld als ze naar orgelles ging of van orgelles kwam.

Ik kan het me niet herinneren.

Is het niet denkbaar dat u als oudste van de twee Birgit Hogefeld stiekem een briefje toestak of zich voor mijn part persoonlijk tot haar wendde om samen met haar voor de piëta te gaan staan die zich naast de zijingang bevindt, als je van het orgel komt en naar rechts rond de kerk loopt, om haar daar misschien te kussen en haar de halfgare ideeën in te fluisteren die zich later in haar hoofd ontwikkelden? Want uit zichzelf had dat meisje nooit zoiets bedacht, ze speelde veel liever fuga's van Bach. Zelfs later in de cel, waar ze haar in plaats van een orgel een blokfluit gaven, had ze het erover dat ze haar verdriet in de fuga's van Bach...

Het orgelspel is iets heel bijzonders, dat klopt.

De koningin van de instrumenten...

Dat bedoel ik niet. Maar om met jezelf meerstemming te spelen, met je voeten en je handen, met twee manualen, dat heeft iets speciaals, ik werd er altijd rustig van in mijn hoofd, omdat het een van de weinige dingen in mijn leven was waar ik helemaal in kon opgaan.

U speelde ook orgel?

Pas veel later. Ik kon de klank jarenlang niet verdragen.

Omdat hij u aan Birgit Hogefeld herinnerde?

Nee, omdat ik aan de vele zondagen moest denken, wat heet denken, omdat ik al bij de eerste orgeltoon meteen weer verstikt werd door dat zondagse gevoel en de geur van wierook en vermicellisoep.

En Birgit Hogefeld is dus die Claudia?

Welnee, absoluut niet. Hoe komt u erbij? Bovendien was Claudia ouder.

Ouder, jonger, dat kun je allemaal fictionaliseren.

U hebt 't helemaal mis.

En dat verhaal met die inrit in de Weihergasse, schuin tegenover bakkerij Daum?

Wat is daarmee?

U weet dat er in die inrit, of liever in dat huis daar, een vrouw om het leven is gebracht?

Volgens mij haalt u iets door elkaar. In dat huis woonde de moeder van de vrouw die om het leven is gebracht. Die vrouw zelf was getrouwd en samen met haar man naar de Gräselberg verhuisd, en die man heeft haar toen op een dag vermoord. En de moeder, die in het huis woonde dat u bedoelt, de moeder van die vermoorde vrouw dus, heeft later tegen mijn moeder gezegd dat ze ook de ouders van die man niet meer wilde zien, hoewel ze altijd goed met elkaar hadden kunnen opschieten en er ook kleinkinderen waren. Maar zij wilde, zoals ze zelf zei, met moordenaarslui niets te maken hebben.

U bent daarentegen helemaal niet vies van moordenaarslui, moet ik vaststellen, en misschien zelfs ook niet van een moord of wat. Waarom zou u anders dat huis noemen?

Dat is volslagen onzin.

Waarom noemt u dat huis dan?

Zomaar, zonder reden.

Bij u gebeurt er niets zonder reden.

Denkt u?

Dat denk ik, dus vooruit, vertel op!

We hebben weleens voetzoekers in die inrit gegooid.

Toen, in ’69?

Ja, en toen kwam er een vrouw naar buiten die begon te schelden, en wij liepen weg, maar later werden we tegengehouden door een paar mannen die zeiden dat we onze excuses moesten aanbieden, en toen we meeliepen naar dat huis, hielden ze ons in de gang vast en ze riepen de politie en beweerden dat we die vrouw met een mes hadden bedreigd.

Had u dat ook gedaan?

Natuurlijk niet.

Hoe kwam die vrouw daar dan bij?

Geen idee. We hadden wel een mes bij ons, een zakmes, omdat je die kleine voetzoekers van een lont af moest snijden, maar we hebben haar niet bedreigd.

En toen?

Toen kwam de politie en die bracht ons naar huis.

En dat was het dan?

Nee, de dag daarna moesten we naar het bureau en daar werd proces-verbaal opgemaakt, en natuurlijk geloofden ze ons niet.

Waarom niet?

Gelooft u me?

Dat ligt eraan.

Zie je wel? En zij geloofden ons toen ook niet, omdat jongens natuurlijk altijd liegen en vrouwen in een jasschort altijd de waarheid spreken. Maar ze wilden ons tegemoetkomen en die ambtenaar zei dat ze in het proces-verbaal zouden zetten dat ik in een gemoedsopwelling had gehandeld.

Dat is interessant. Was dat ook zo?

Wat?

Had u in een gemoedsopwelling gehandeld?

Ik wist niet eens wat het betekende. Maar die ambtenaar dacht dat we dan lagere straffen zouden krijgen wegens verzachtende omstandigheden.

Ja, dat moet u nooit vergeten, dat er verzachtende omstandigheden kunnen zijn.

Maar we hadden toch niets gedaan. We waren onschuldig.

Ook als je onschuldig bent, kun je verzachtende omstandigheden altijd gebruiken.

Als u het zegt.

En daarmee was de kous af?

Nee, we moesten voor de rechter verschijnen. De zitting was 's ochtends, zodat we op school moesten zeggen: we moeten naar de rechtbank. En dat is eigenlijk raar, bedenk ik nu ineens, dat rechtszittingen en afspraken bij de dokter en dat soort dingen...

Verhoren, bedoelt u?

Ja, die ook, dat die dingen dus altijd 's ochtends zijn, alsof je meteen ook aan de schandpaal moet worden genageld, want je moet altijd speciaal vrij nemen van school of van je werk.

Omdat u geen vast werk hebt, is dat voor u verder geen probleem.

Klopt, maar toen wel, enfin, doet er niet toe. In elk geval werden we veroordeeld tot een boete van 5 mark, die we aan het Rode Kruis moesten betalen.

En u was daar alleen?

Achim en ik, omdat wij als enigen al veertien waren.

Ik bedoel uw ouders?

Nee, die waren er niet bij.

En dat was dan zogenaamd het geboortemoment van de Rote Armee Fraktion?

6

Er zou eens iets geschreven moeten worden over vlekkenverwijderaars in de tijd na de oorlog. Neem K2R, een naam die nog helemaal uit de spreektrant van de nazi's stamt, niet alleen omdat er Ka-Zett, de gangbare afkorting voor concentratiekamp, in doorklinkt. Hij heeft ook iets van een bom, zoals het geheime wapen van de nazi's, de V2-raket, ook al lijkt de tube zelf onschuldig en al moet er bij het bedenken van de naam ook gedacht zijn aan de K2, de Kappa Due zoals de Italianen hem noemen. Maar ook dat is best een raar beeld, dat je een vlek als een berg moet bedwingen. Vlekken en de verwijdering ervan speelden in het naoorlogse Duitsland een grote rol. Er bestonden allerlei instructies over hoe je inkt, roet, rode wijn enzovoort kon verwijderen. De vlek was de laatste tussenstap tussen het ongereguleerde arbeidsproces en de zich ontwikkelende bureaucratisering. Bovendien herinnerde hij aan het verleden, toen hele delen van de bevolking als kenmerk een vlek op hun kleren kregen. En omdat dat niet meer ongedaan kon worden gemaakt, probeerden de mensen zelf zo onbevlekt mogelijk te zijn. De hele nieuwe Bondsrepubliek door een immaculata conceptio ontvangen, zonder geschiedenis en zonder erfzonde. Ze stelden Persilbrieven op, verklaringen waarmee ze elkaars blazoen schoonwasten, en perfectioneerden de chemische reiniging in stomerijen, waar ze alles naartoe brachten wat hen aan hun geloochende schuld herinnerde, zonder te merken dat 'chemische reiniging' een omschrijving had kunnen zijn en waarschijnlijk ook was voor de systematische uitroeiing van de Joden. Zo ontstonden er overal in de steden stomerijen als onbewuste gedenkplaatsen, waar ze één keer per week op bedevaart gingen om boete te doen. Dat is mijn theorie. Enerzijds.

Anderzijds luidt mijn theorie, als ik het niet van de maatschappelijke maar van de religieuze kant bekijk, dat vlekkenmiddelen moeten helpen tegen de vaak wrede voorzienigheid, die ons knecht en waaraan we zelfs met de grootste inspanning niet kunnen ontsnappen. De vrije wil lijkt een drogbeeld, want zelfs als ik me door een servet om te doen en heel voorzichtig te zijn tegen de voorzienigheid probeer te beschermen, lukt het gewoon niet. Integendeel: telkens en telkens weer knoei ik en bezoedel ik mezelf. Als je naar de biografieën van individuele mensen kijkt, lijken die te verlopen volgens een innerlijk patroon, waar de personen in kwestie zelf geen idee van hebben, een patroon dat ze blindelings volgen zonder er iets aan te kunnen veranderen. Net als zoveel door de mens uitgevonden middelen en technische apparaten moet het vlekkenmiddel ons van die voorbeschikking bevrijden; daarom wordt het voortdurend verbeterd en krijgt uiteindelijk het schoonmaken zelf, dat wil zeggen de toepassing van het middel, de functie van een ritueel. Maar knoeien is het symbool van de noodzakelijke, voorbestemde bezoedeling door de zonde, die dan wel individuele zonde en schuld schijnt te zijn, maar toch noodzakelijk is voor de loop van de geschiedenis, zodat de moeite die de zondaar zich getroost om niet te zondigen, volstrekt zinloos is. Hij hoopt dat hij door zijn best te doen kan ontsnappen aan de straf die hem te wachten staat, maar dat is simpelweg onmogelijk. Pas aan het eind van zijn leven beseft hij dat de zonden die hij heeft begaan een onmisbaar onderdeel waren van zijn bestaan en het bestaan van anderen. Hij beseft bovendien dat hij voor niets heeft gepiekerd en zijn best heeft gedaan, want omdat zijn zonden een noodzakelijk bestanddeel van het reilen en zeilen van de wereld vormen, kan er van schuld in de gebruikelijke zin van het woord geen sprake zijn.

Want het vergaat ons op onze levensweg niet anders dan Judas, de zoon van Simon uit Jeruzalem, hoewel hij niet zijn naam droeg. In plaats daarvan werd hij genoemd naar het oord Iskariot, de plaats waar hij in zijn biezen mandje aanspoelde, want zijn ouders hadden Judas kort na zijn geboorte tussen het riet in de Middellandse Zee gezet, omdat zijn moeder al tijdens haar zwangerschap droomde dat dit kind veel onheil over de familie zou brengen. Dat onheil leek nu te worden afgewend,

maar de koningin van het eiland Iskariot, die ging wandelen langs de oever van de zee en al een hele tijd naar een eigen kind verlangde, vond de kleine Judas, nam hem stiekem mee en liet hem in het geheim grootbrengen, terwijl ze zelf deed alsof ze zwanger was om hem later voor haar eigen kind te kunnen laten doorgaan. Mede om het bedrog te verbergen simuleerde de koningin haar zwangerschap met zoveel overtuiging dat ze niet lang daarna ook echt een eigen zoon baarde, die ze samen met Judas grootbracht. Maar Judas was toen al een boosaardig kind en hij pestte de lijfelijke zoon van de koningin, ook omdat hij merkte dat de jongste werd voorgetrokken. De koningin had weinig geduld met Judas, die nu eigenlijk overbodig was geworden en haar dag in dag uit herinnerde aan de leugen die ze niet alleen haar man, maar het hele volk had verteld. Uiteindelijk zei ze in een woedeaanval een keer tegen Judas dat hij maar een aangespoelde vondeling was, waarna hij in zijn wanhoop zijn broertje wurgde en naar Jeruzalem vluchtte, waar hij terechtkwam bij Pontius Pilatus, die juist een schrandere jongeman als helper zocht.

Judas en Pontius Pilatus konden zo goed met elkaar opschieten omdat ook Pilatus zijn halfbroer had vermoord. De vader van Pilatus was koning Tyrus, die een verhouding met de dochter van een eenvoudige molenaar had. De molenaar heette Atus en zijn dochter Pila, zodat de koning zijn buitenechtelijke zoon voor het gemak Pilatus noemde. Pilatus groeide eerst bij zijn moeder op. Toen hij drie was, kwam hij aan het hof van de koning, waar hij samen met diens zoon werd opgevoed. Omdat zijn halfbroer hem in alles de baas was, bracht de van jaloezie en afgunst vervulde Pilatus hem uiteindelijk om het leven. Hij vluchtte echter niet zoals Judas, maar werd door zijn vader bij wijze van onderpand als gijzelaar naar Rome gestuurd, waar hij een andere gijzelaar ontmoette, een jongeman uit Frankrijk. De twee raakten bevriend, maar ook nu werd Pilatus weer jaloers op de eigenschappen van zijn vriend en hij vermoordde ook hem. Daarna werd hij naar het eiland Pontus gestuurd, omdat daar een woest volk regeerde dat regelmatig Romeinse stadhouders doodsloeg en geen vreemde heerschappij boven zich duldde. Maar Pilatus was zo handig en vooral zoveel kwaadaardiger en woester dan die kwaadaardige woestelingen, dat hij ze onder de knoet kreeg, waarna

hij Pontius Pilatus werd genoemd. Zijn roem was zo groot dat Herodes hem naar Jeruzalem haalde en hem de post van landvoogd gaf. En daar in Jeruzalem leerden de twee broedermoordenaars, Judas Iskariot en Pontius Pilatus, elkaar kennen.

Judas wist echter niet dat hij langs een omweg en door zijn wandaad slechts zijn lot had vervuld en was teruggekeerd naar zijn geboorteplaats. Op een dag keek Pontius Pilatus in zijn paleis naar buiten en zag aan een boom in een tuin prachtige appels hangen. Omdat hij zoals altijd geplaagd werd door jaloezie, afgunst en hebzucht, vond hij dat hij zonder die appels niet kon leven en hij stuurde Judas eropuit om ze te halen. Judas deed wat hem gezegd werd. Maar hij had de eerste appels nog niet geplukt of de heer des huizes kwam naar buiten, en dat was niemand anders dan Simon, zijn lijfelijke vader. Om Pilatus de appels te kunnen brengen sloeg Judas zijn vader dood, waarna Pilatus als dank Simons bezittingen aan hem vermaakte en hem diens weduwe, zijn lijfelijke moeder dus, tot vrouw gaf. Toen zij op een dag haar nood klaagde en hem vertelde dat ze haar kind tussen het riet had gezet en haar man had verloren, besefte Judas wat hij gedaan had en hij ging naar Jezus om een nieuw leven te beginnen. Jezus nam hem op en Judas werd al spoedig zijn lievelingsapostel, die hij zo vertrouwde dat hij alle geldzaken aan hem overliet. Judas bedroog evenwel zijn meester keer op keer en stal geld uit de kas die hij beheerde. Aan het eind kwam hij 30 zilverlingen tekort, het bedrag waarvoor hij Jezus verried om het tekort te kunnen aanzuiveren. Toen hij de waanzin en wreedheid van zijn gedrag inzag, liep hij naar een akker en hing zich op aan een boom. Maar zelfs die manier van sterven was voor hem voorbestemd, omdat hij zo liet zien dat hij niet bij de engelen in de hemel en ook niet bij de mensen op aarde hoorde, maar als een slachtoffer van Satan tussen hen in hing. Maar de Satan was pas echt in hem gevaren, zoals het in het evangelie volgens Johannes staat, toen Jezus tijdens het Laatste Avondmaal een stuk brood in de wijn doopte en het aan hem gaf, daar de heilige communie ons niet alleen van zonden kan bevrijden, maar het kwaad, als de voorzienigheid dat wil, ook kan oproepen, al naargelang iemands aanleg, want geen enkele handeling staat als handeling op zichzelf, maar voltrekt zich

altijd in een bepaalde samenhang. Denk aan Mozes, die net als Judas in een biezen mandje tussen het riet werd gezet, niet in de Middellandse Zee maar in de Nijl, en die ondanks hun gedeelde lot opgroeide tot een heel ander mens. Toen Judas zich ophing en stierf, kon zijn ziel, die immers door God is gegeven, hem niet verlaten door de keel waarmee hij gezondigd had, omdat hij God met zijn woorden had verraden, zodat Judas doormidden scheurde en in plaats van zijn ziel zijn darmen naar buiten kwamen, want van daaruit was de gedachte aan verraad in hem opgekomen.

In die tijd, toen Judas Iskariot Jezus verried en Pontius Pilatus hem ter dood veroordeelde, was keizer Tiberius ernstig ziek. Er was geen arts die hem kon helpen, maar hij had gehoord dat er in Jeruzalem een arts was die mensen alleen door het woord kon genezen. Dus stuurde hij zijn dienaar eropuit om die arts te zoeken. Toen de dienaar ontdekte dat Jezus die arts was en dat Jezus door Pontius Pilatus veroordeeld en terechtgesteld was, schrok hij vreselijk en wist hij zich geen raad. Gelukkig kwam hij de Heilige Veronica tegen, die een zweetdoek bezat waarop het gelaat van Christus was afgedrukt. De dienaar vroeg Veronica met hem mee naar keizer Tiberius te gaan en inderdaad: de keizer hoefde het gelaat van Jezus maar te zien of hij was genezen. Maar toen de keizer hoorde dat Pontius Pilatus Jezus ter dood had veroordeeld, werd hij kwaad en liet hij de landvoogd voorgeleiden om die verwerpelijke daad te wreken. Pilatus had evenwel het ongenaaide onderkleed van Jezus aangetrokken en toen hij zo voor hem verscheen, kon Tiberius niet kwaad blijven, maar werd hij heel mild en liet hij Pontius Pilatus weer gaan. Hij was nog maar net weg of de keizer werd weer kwaad en liet hem opnieuw halen, om hem nu werkelijk te straffen. Maar weer verscheen Pilatus in het onderkleed van de Heer en weer kon Tiberius hem niets doen. Zo ging het drie keer, tot Tiberius een ingeving kreeg en Pilatus beval zijn kleed uit te trekken. Nu kon Tiberius zijn woede tegen Pilatus ook in diens aanwezigheid voelen. Hij liet hem in de kerker gooien, zodat hij met zijn rechters kon overleggen welke straf voor hem het vreselijkst zou zijn. Maar Pontius Pilatus onttrok zich aan hun oordeel door zichzelf dood te steken. Daarna pakten ze het lijk op, verzwaarden het met een

molensteen en lieten het in de Tiber zakken. Maar omdat Pilatus Satan volledig toebehoorde, speelde die met de dode, liet hem met molensteen en al door de lucht vliegen en zette een reusachtig spektakel op touw, tot het lichaam ten slotte weer uit het water werd gehaald en voor de poorten van Rome werd gelegd. Maar ook daar was het niet anders. Ze probeerden het op drie verschillende plaatsen, tot ze Pontius Pilatus uiteindelijk in een afgelegen keteldal gooiden, waar de duivel hem tot op de dag van vandaag samen met zijn molensteen door de lucht laat tollen.

Maar Judas is niet alleen interessant en bijzonder vanwege zijn verraad en omdat hij al het kwaad, vanaf de zondeval door het eten van de verboden appel via de broedermoord van Kaïn tot aan incest toe nog eens belichaamt, maar ook omdat hij de enige vadermoord begaat die in de Bijbel staat. De Bijbel kent geen patricide, omdat in de Heilige Schrift de vaders de zoons om het leven brengen of elkaar doodslaan. Het vlekkenmiddel en de chemische reiniging horen echter bij de generatie van de vaders, die er de zichtbare smetten van hun daden mee proberen te verbergen, terwijl de zoons zich eerst tegen elkaar laten ophitsen en ten slotte zelf oordelen.

7

Ik heb de naam van de Heer in een kartonnen huisje gepropt en er met viltstift een deur en ramen op getekend, zodat het leek alsof hij elk moment naar buiten en naar binnen kon om de wereld te beschermen, terwijl hij in werkelijkheid in het diepste donker gevangenzat. Bovendien was het karton vochtig en rook het vreemd.

Ik heb de Heilige Drievuldigheid op de tafel met bierviltjes nagebootst en de balpenstrepen voor bier en de balpenrondjes voor borrels in de zin van de Heilige Drievuldigheid geïnterpreteerd of door anderen uit de bovenbouw laten interpreteren.

Ik heb kleine plastic dingetjes de namen van heiligen en martelaren gegeven en vervolgens op die dingen mijn woede gekoeld.

Ik heb met een blauwe plastic schep de schepping van de Heer in de vorm van een zandkasteel bespot door me voor te stellen dat ik in dat knoeiwerk woonde en regeerde, en alle mensen die ik vervelend vond door de nauwe en eigenlijk voor knikkers bedoelde tunnels en gleuven joeg tot ze geen adem meer kregen – nooit meer.

Ik heb mijn onderbroek achterstevoren aangetrokken, wat een vergissing was, maar toen ik het merkte heb ik die vergissing niet hersteld, maar als uitgangspunt gebruikt voor onkuise gedachten en gedaan alsof ik een meisje was, want meisjes hebben geen gulp in hun onderbroek, zodat ik mezelf kon begeren en mezelf kon gebruiken als object van obscene fantasieën.

Ik heb takken van bomen getrokken en met die takken zo hard op andere bomen geslagen dat het hars uit de schors kwam, en zelfs dat leidde niet tot inzicht.

Ik heb weerstand geboden aan de blote meisjes op de voorkant van de Neue Revue, de Praline en de Wochenend, maar onkuise gedachten gekoesterd over Achims moeder en mevrouw Berlinger, terwijl ik in het echt maar één keer in het zwembad – maar toen werd ik door oudere jongens opgestookt – samen met anderen in het ondiepe tegen meisjes aan ben gebotst en geprobeerd heb ze bij hun borsten te pakken.

Ik heb dingen in mijn mond gestopt die je niet in je mond hoort te stoppen, zoals knikkers en de plastic dieren uit mijn dierentuin, en ik heb ook dingen als erwten en glazen steentjes in andere lichaamsopeningen gestopt, oren en neus bijvoorbeeld, niet daarbeneden, en ik heb van grijze kneedpasta een heilig oliesel-set gemaakt, met een kruis en een dienblaadje met drie schaaltjes, en ik heb zout en water en Livio-olie in de schaaltjes gedaan en mezelf het sacrament der zieken toegediend.

Ik heb anderen dingen in het oor gefluisterd die ik zelf niet goed begreep, over een boer die een levend varken in een zak naar de markt wil brengen en daarbij zijn zak scheurt, en over een medicijn waarvan de vrouw een stijve nek krijgt omdat het eigenlijk voor de man bestemd is.

Ik heb door een eindeloos aantal leugens de schepping van de Heer verraden en door het slijk gehaald, omdat ik met mijn leugens deed alsof ik zelf een scheppende God was, de wil en het diepgaande raadsbesluit van God voor mijn minderwaardige doeleinden buiten werking kon stellen en me tegelijk als zijn evenbeeld kon gedragen door net als hij een wereld te scheppen, een wereld naast de zijne, waarin huiswerk gemaakt was, twintig pfennig was kwijtgeraakt in plaats van aan chocoprinsen uitgegeven, gebeden niet vergeten en ook niet afgeraffeld waren, ruzies beslecht in plaats van begonnen waren, gymspullen niet 's ochtends onderweg naar school achter de heg gegooid maar gestolen waren, en nog veel meer.

Ik heb afgoden aanbeden en op hun muziek gedanst (geschuifeld).

Ik heb tijdens de mis griezelplaatjes geruild, stiekem naar bewegende kaarten gekeken, na de consecratie in mijn hoofd telkens weer de hitparade opgezegd en bij het Dank zij God gedacht: God zij dank, de kerk is uit, en ik heb nummer 517 in het gezangboek opgeslagen en aan de jongen naast me in de bank laten zien, omdat de schrijver Laurentius von Schnüffis heette en die naam op mijn lachspieren werkte.

Ik heb de spot gedreven met de heilige insignia door mijn hamster een papieren mijter op te zetten, waarmee hij bijna een halve minuut door zijn kooi liep voordat hij hem kon afschudden en die hij 's nachts kapot knaagde, waardoor hij niet veel later doodging en ik zijn onschuldige leven op mijn geweten heb.

Ik heb als misdienaar tijdens de taxirit naar een begrafenis wierook uit het vaatje gehaald, in mijn mond gestopt en ingeslikt.

Ik heb vlak voor de mis stiekem nog chocola gegeten, waardoor mijn mond en mijn lichaam onrein waren, en toch ben ik te communie gegaan en heb ik het Lichaam van de Heer ontvangen, dat ik op die manier heb onteerd.

Ik heb zelfs in de biechtstoel gelogen, waardoor de hele biecht ongeldig was en ook de absolutie was ongeldig en de vergiffenis had geen waarde, wat enkel en alleen mijn schuld was, omdat ik Gods goedheid had misbruikt en de waarde ervan niet had erkend en ik me niettemin zaterdag aan het eind van de middag een ogenblik lang bevrijd en gereinigd voelde, wat net zo'n leugen was als heel de rest.

8

Kameraad Müller komt naast me zitten, rolt de kaart uit en neemt me in vertrouwen, hoewel ik nog maar een ukkepuk ben.

'Verbaast u dat?' vraagt hij. Hij is de enige die mij, een kind, met u aanspreekt, en dat zonder enige ironie. Hij schuift mijn glas limonade met een lachje opzij, zet het op de rechterkant van de kaart zodat het papier niet meer terug kan rollen, en zet daarna een asbak op de linkerkant.

'Kijk!' zegt hij. Ik ga op mijn knieën op de bank zitten, leun met mijn ellebogen op tafel en zie voor het eerst het labyrint.

'Een doolhof,' zeg ik. Kameraad Müller lacht waarderend en maakt de veiligheidsgesp om het heft van zijn dolkmes los. Ik ga met mijn uitgestoken wijsvinger langs de paden, maar kom niet bij een begin of eind. Kameraad Müller blaast het papier van het grijze rietje dat de serveerster naast zijn priklimonade heeft gelegd. Een wolkje jaagt langs de straat, weerspiegelt zich in de zwarte auto en daarna in de natgeregende kinderkopjes.

'Hoogste graad van geheimhouding,' fluistert kameraad Müller in mijn linkeroor.

'Hoogste graad van geheimhouding,' fluister ik. Kameraad Müller haalt het mes tevoorschijn en snijdt eerst een kruisje in zijn eigen wijsvinger en daarna in de mijne. Er welt een druppel bloed uit die op onze vingertop blijft staan. We dopen onze vinger om de beurt in het restje priklimonade en nemen een slok van het mengsel. Onze ouders, voor zover we nog ouders hebben, zitten thuis bij de radio te luisteren naar programma's met opgewekte muziek, uitgezonden vanuit een hotelbar. De oorlog raast buiten de stad en aan de overkant van de rivier. Er vaart een schip langs waarop mensen dansen. Voor hen zijn de bommen vuurwerk.

‘Wat is de wereld van de volwassenen nou helemaal?’ vraagt kameraad Müller en hij kijkt langs mij heen naar de stampvolle gelagkamer. Ik probeer hem eraan te herinneren dat ik, mocht het tot een handtekening komen, nog niet echt kan schrijven, nog niet eens mijn naam. Ik ben op mijn knieën op mijn schooltas gaan zitten om tenminste met mijn armen bij de tafel te kunnen. Eigenlijk wacht ik gewoon op mijn zus. De deur van de achterkamer wordt opengeduwd en in een wolk van sigarenrook stormt er iemand naar buiten, die in de gelagkamer languit op de grond valt. Omdat hij met beide handen zijn open broeksband vasthoudt, kan hij zichzelf niet met zijn armen opvangen en slaat hij met zijn kin tegen de vloer. Een paar snelle loopjes en wat scheve akkoorden op een accordeon doorsnijden het gelach. De deur zwaait na en geeft voor hij dichtvalt de op de grond liggende man nog een por in zijn zij.

‘De mensen willen lachen en plezier maken. Ze willen geen oorlog. Ze hebben aanwijzingen en voorschriften nodig, anders wordt alles voor hen één grote doolhof. Ze willen met een stoomschip reizen en dansen, en niemand, niemand wil sterven, zodat ze steeds sneller draaien en steeds harder roepen en op kisten gaan staan en nog terwijl ze omlaag springen het hoofd van hun naaste met hun voeten proberen te raken. Liever de gevangenis in, liever naar het front dan naar huis, dat is de enige reden, begrijpt u?’ Ik schud mijn hoofd. Hij lacht en haalt een hand door zijn haar. ‘U bent me er eentje. Nee, serieus’, hij buigt zich naar me toe, zodat ik zijn priklimonadeadem kan ruiken. ‘U bent in orde. Mannen als u hebben we nodig. Het labyrint is maar een metafoor. Op een bepaald niveau tenminste. Op een ander niveau is het zo echt als maar kan. Maar dat snappen de meesten niet. Het heeft iets transcendentaals, bijna net als de dood. Als je het al over onteigening hebt, moet je in de eerste plaats vaststellen dat de dood ons is afgenomen. Veel te lang was onze dood altijd alleen de dood van de ander, wat ons ook nog als filosofisch inzicht werd aangeprezen. Hij was niet van de stervende zelf, die zogenaamd niets met de dood kon beginnen. De stervende stierf gewoon, hij richtte zich nog één keer op of gleed weg in een schemertoestand, stamelde en schreeuwde, maar wat hij ook zei, van zijn dood wist hij niets. Niet het geringste. En stel je voor, terwijl

de stervende niets van zijn dood wist, werd de dood een uitdaging voor de filosofie. Hem theoretisch tot op de bodem te onderzoeken, zijn geheim te ontsluieren, dat werd de taak van een wetenschap die zich tot dan toe alleen had beziggehouden met de vraag of het oerelement uit water of vuur bestaat. En ondanks al hun inspanningen kwamen die denkers met de diepe frons in hun voorhoofd uiteindelijk alleen op het geweldige idee van een ruilhandel. In plaats van ons de dood terug te geven zeiden ze dat we als tegenprestatie voor onze dood de dood van anderen zouden krijgen. Een soort spaarzegelsysteem. Argument: alleen door de dood van de ander zijn wij in staat de dood te begrijpen. Enzovoort. Ondertussen werd er maar doorgestorven en leven vergooid in een onteigende dood, in de dood op het slagveld, het vallen voor het vaderland, wat wij natuurlijk nooit vallen noemen, waarom zouden we ook, maar creperen, want we creperen als we daarbuiten in het zicht van de steden, de dorpen, de rivieren, het dansvermaak en de boottochtjes onze laatste adem uitblazen. Terwijl wij nota bene degenen zijn die die boottochtjes en dat dansvermaak mogelijk maken en in stand houden, een nogal dubieus cultuurgoed om eerlijk te zijn. Maar goed.' Zoals hij mij even daarvoor bij mijn achterhoofd heeft gepakt, pakt hij nu zijn eigen hoofd vast en drukt het met gesloten ogen naar voren, alsof hij zich iets wil herinneren.

'Zo zit dat met het labyrint. Als u eerst maar eens net als ik of mijn kameraden nachtenlang hebt rondgezworven, door bossen zo dicht dat het er nooit licht wordt, als u de bebloede handen, de geschramde gezichten en de gescheurde uniformen om u heen hebt gezien, dan en alleen dan begrijpt u op slag wat die andere werkelijkheid, de werkelijkheid van de dood, betekent. U begrijpt zonder er ook maar een gedachte aan te hebben verspild het principe van het labyrint. U twijfelt niet meer aan de bastaard uit mens en stier, integendeel, volstrekt integendeel. U weet, en dat is allesbehalve geruststellend, u weet dat alles wat de mens heeft gedacht zijn weerklank heeft in de realiteit, en dat die gedachten er zijn voordat de weerklank ontstaat. Takken huilen als gewonde dieren wanneer ze worden doorgesneden, jonge takken komen in opstand en werpen zich tegen onze borst en buik. Nee, daarbuiten weet je niet meer

wat voor en achter is, je weet niet meer welke kant je op gaat, naar wie je op zoek bent, wie door jou wordt beschermd, en al helemaal niet tegen wie je vecht. Ik vecht daarbuiten tegen mezelf en verder tegen niemand. Maar het zijn de kinderen die op ons graf zullen dansen.' Hij begint te lachen en laat de wijs- en middelvinger van zijn rechterhand als de benen van een poppetje over de kaart met het labyrint lopen.

'En jullie moeten ook dansen, waarvoor zijn die graven er anders? Laat u alstublieft niet van de wijs brengen, wat er ook wordt verteld. Alles is alleen maar afleiding, die hele poeha rond de dood, de onderscheidingen, de plechtigheden, het is allemaal bedoeld om de dood te beroven van zijn band met het leven, van zijn transcendentie, als u begrijpt wat ik bedoel. Dáár is de dode, dáár zijn de levenden, ertussen ligt het graf en het graf is een kloof waar je niet overheen mag, er wordt wijwater gesprenkeld, telkens weer, en er worden toespraken gehouden, allemaal tegen de transcendentie.'

De deur naar de achterkamer gaat weer even open. Tussen de rookslierten zie ik op een van de tafels een halfnaakte vrouw liggen. Kameraad Müller veegt een bloedspoortje van zijn mes, dat hij in de leren foedraal aan zijn riem steekt. Het labyrint, beste vriend, is echter nog veel meer dan alleen een metafoor, het is een innerlijke werkelijkheid. En die werkelijkheid moeten wij met ons meedragen. Daarin is de bastaard, de stiermens, een bedrieglijke gestalte als in een sprookje. Maar waarom ontstaan er zulke sprookjesfiguren? Ze zijn ons gedicteerd door een andere grote sprookjesfiguur, namelijk God. Als er een God bestaat, bestaat er ook een mengeling van stier en mens, die zich met mensenoffers voedt. Maar God bestaat alleen omdat wij, u, ik en alle anderen, moeten opgroeien in kleine kamertjes bij mensen die ons achter de vodden zitten. Maar ik dwaal af.' Kameraad Müller zwijgt even, haalt een witte zakdoek uit zijn linker broekzak en bet er zijn lippen mee af. Ik ben moe geworden. De avond speelt verstoppertje in de sombere straat met eenrichtingsverkeer.

'Het labyrint of de doolhof, zoals u het terecht noemt,' zo hervat kameraad Müller zijn betoog, 'groeit met ons mee. Het is een leugen om te denken dat we dat labyrint ooit kunnen verlaten. Ik noem het de leugen

van de vaders. Ze geven ons onbruikbaar gereedschap en spiegelen ons zo de mogelijkheid voor om uit het labyrint te ontsnappen. Maar welke mogelijkheid is dat dan? Nee, het heeft er niets mee te maken dat we te veel willen, dat we te hoog vliegen, dat zijn de leugens van een vaderlijke wetenschap, die ze verspreiden om hun straatje schoon te vegen. Onze dood is voorbestemd vanaf het moment dat we ons vleugels laten ombinden. Wie heeft het labyrint dan ontworpen, laten bouwen, zich erin laten opsluiten? Het gaat om een maatschappijtheorie, maar net als alle theorieën is ook deze als instrument uiterst ontoereikend.' Hij pakt me onverhoeds bij mijn pols en trekt me door het café heen naar buiten, waar juist een zuchtje wind vanaf het kanaal de straat in zweeft. Even laat hij zijn hoofd hangen, dan vermant hij zich en zegt: 'De wereld moet bij ons worden weggehouden. Dat is de ideologie van de vaders, of liever van de vader, omdat hij, de grote vader, ermee is begonnen de wereld voor ons te verbergen door hem in woorden, verklaringen, toelichtingen, theorieën en stellingen te hullen, waarmee wij opgroeien zonder het te merken. En wij met ons onstilbaar doodsverlangen, wij weten niets beters te bedenken dan nieuwe theorieën te ontwerpen. Hier!' Hij bukt en krabt met de wijsvinger van zijn rechterhand wat leem tussen de afgebrokkelde straatstenen uit. 'Aarde. En daar.' Hij zet een stap naar voren, bukt opnieuw en slaat met zijn vlakke hand in een plas. 'Water. En lucht.' Hij haalt diep adem. Daarna geeft hij een teken met zijn linkerhand. Uit een nis tussen twee olmen rolt een donkere auto zonder lichten naar ons toe. Het achterportier gaat open en kameraad Müller trekt me mee naar binnen.

'Mijn zus...' zeg ik.

'Is een sletje...' zegt Müller. De banden zoemen zachtjes terwijl we langs het kanaal rijden. Ik krijg honger. We rijden in de richting van het marktplein. Ik vraag me af of daar vandaag een van de bijeenkomsten is waar ze de sterren met vuurpijlen uit de lucht schieten, zodat onze ouders in o's en a's uitbarsten en vanbinnen even dat gevoel van verliefdheid terug voelen komen, en de vleug van een begeerte die zich tegen opgestapelde bierkratten, fluitende microfoons en de labyrintische leer van de vader keert, om die vervolgens opnieuw te omarmen door telkens weer 'wij volgen! wij volgen!' te roepen.

‘De bom ligt in een turnrad,’ legt kameraad Müller uit. ‘We hebben problemen met de ontsteking. Daarvoor hebben we u nodig. U moet in de buurt van het podium blijven. Als hij de in de hoepels gespannen lichamen bewondert en naar voren buigt voor een joviale groet, zoals hij tot nu toe elke avond heeft gedaan, 230 keer dit jaar alleen al, stelt u de ontsteking in werking en wordt hij, de leider, de vader van de theorie, samen met het ontmenselijkte, opgesloten lichaam van zijn zoon in stukken gereten.’ Hij drukt me een vierkant doosje in de hand waarop een rood lampje met onregelmatige tussenpozen oplicht. Eronder zit een tuimelschakelaar. ‘U hoeft alleen de schakelaar naar boven om te zetten, dat is alles.’

‘Ga ik dood?’ vraag ik.

‘Misschien.’ Kameraad Müller pakt mijn hand en drukt die stevig.

‘We zullen de modelboot waar we in onze groepsles aan knutselen naar u noemen,’ zegt hij.

Was hij maar blind, net als in sprookjes, zodat hij alleen maar naar je kon tasten, dan zou ik gewoon jouw nachthemd aantrekken en jij het mijne. Ze lacht en komt naast me staan. Ik ben bijna even lang als jij. Ik knik. Alsof we een tweeling zijn. En dan? Ik zou hem bijten. Jij zou hem bijten en ik zou in de toren zitten, en als ik thuiskwam, zou jij dood zijn en het bloed zou uit je mond lopen, en dan zou hij mij slaan, hoewel ik helemaal niets gedaan zou hebben. We kunnen het proberen. De bomen werpen door het keukenraam wiebelige schaduwen op de tegels. Ik trek mijn hemd uit. Je ziet er naakter uit dan ik. Kom! Ik heb geen zin. Alleen je bloes. Ik heb geen zin. Ik ken je vlekjes toch? Daar gaat het niet om. Twee, drie knoopjes, net als toen we met de bloeddoek in onze handen over het gras renden en het bloed nog helemaal vers was. Je had mijn pyjamabroek aan, die je onder het dak van de schuur open hebt geknipt. De regen loopt van de dakgoot over je voorhoofd in je kraag. Eén keer, ze buigt zich om haar hoofd te verbergen, heb ik alles dichtgenaaid. Ook een idee. Hij trok er toen aan en brak een nagel. De naaidoos van mijn moeder, ze is hem vergeten, ze gaat er altijd op haar knieën voor zitten als ze een knoop aanzet, met het schaartje en het garen in haar hand. Achttien krassen had ik daarna op mijn buik en mijn benen. De schaar

was kapot. Voor straf kreeg ik 's avonds geen eten. Laat eens zien die krassen. Die zijn al weg. Je haar is even kort als het mijne, hij zou niets merken. Er loopt koninginnensoep uit zijn mond. Ik haal de hamer uit de schuur. Die is toch maar van hout. Maakt niet uit. We slepen hem naar het meer. Niet naar het meer. Naar de kelder dan. Maakt niet uit. We laten hem liggen. Waarom huil je? Je bent zo dom. Hij merkt het toch. Hij merkt alles. Ik ben niet dom. Zo snel als ik kan, loop ik van de toren naar huis. Ik ren de benen uit mijn lijf. Nee, nee. Ze rukt haar bloes open, ze draagt er een hemd onder, net als ik, alleen bolt het hare op. Dat bedoel ik, dat, dat merkt hij, dat merkt hij meteen, eerder dan jij kunt schoppen, eerder dan je zelfs maar kunt denken, veel eerder.

9

Vragenlijst (Binary Choice)

1. Soms regent het zo hard dat het aanbeveling verdient om een aanslag uit te stellen.
   juist o onjuist o

2. Kinderkopjes kunnen in het lamplicht van de omliggende cafés en restaurants waanvoorstellingen oproepen die tot een bedenkelijke, irrationele houding tegenover de wereld leiden.
   juist o onjuist o

3. Een vergeten schooltas is in een proces op basis van aanwijzingen toegestaan als bewijsmiddel en leidt in het algemeen tot een veroordeling.
   juist o onjuist o

4. Minpunten uit het verleden kunnen niet worden gecompenseerd door pluspunten in het heden.
   juist o onjuist o

5. De beschadiging van een gemeenschappelijk turnrad leidt tot onherstelbare economische schade.
   juist o onjuist o

6. Bij kinderen onder de tien jaar is het vermogen om een oordeel te vormen zo ontoereikend, dat ze het onder geen beding zouden moeten wagen in te grijpen in het politieke gebeuren.
   juist o onjuist o

7. Wie slecht is in sommen, moet zich niet bezighouden met bommen.
   juist o onjuist o

8. De parabel van de ring beschrijft de wereld als een kringloop van het onomkeerbare, waarbij je je maar beter kunt aansluiten.
   juist o onjuist o

9. De steek met drie punten accentueert de spitse vorm van het hoofd van de heerser.
   juist o onjuist o

10. Kinderen dienen hun ouders te gehoorzamen en 's nachts niet op bijeenkomsten rond te hangen.
    juist o onjuist o

10

Nog voordat de school dichtging en voor ons die merkwaardige, lege dagen begonnen, die niet begrensd waren, zoals vakanties of feestdagen, en ook niet onbegrensd, zoals wanneer je ziek bent en het gevoel voor de dagelijkse realiteit niet verliest, ook al sta je er voorlopig buiten, deed het hardnekkige gerucht de ronde, waarvan ik niet weet wie het me het eerst vertelde en me zelfs niet kan herinneren of het me wel door iemand is verteld, dat ons meubilair, de stoelen en lessenaars, maar ook de door de school ter beschikking gestelde lesmaterialen zoals linialen, potloden en rekenlatten, van doodskistenhout waren gemaakt. 'Doodskistenhout' was een eigenaardig begrip. Weliswaar zag ik onmiddellijk het beeld voor me van opgestapeld hout voor de fabricage van doodskisten, maar bij nader inzien had ik niet kunnen zeggen waardoor dat hout dan van gewoon hout verschilde. Was het hout dat bestemd was voor doodskisten, maar dat, wellicht omdat er niet genoeg mensen gestorven waren of omdat de mensen die gestorven waren zich geen kist hadden kunnen veroorloven, voor andere spullen werd gebruikt? Dan zou de naam 'doodskistenhout' louter intentioneel zijn en was het gevoel van afkeer dat welhaast reflexmatig bij ons opkwam nauwelijks gerechtvaardigd. Of was het misschien hout waarvan doodskisten waren getimmerd die ze nu, omdat er niet genoeg plaats meer was op het kerkhof en de lijken toch in staat van ontbinding verkeerden en uit elkaar vielen, hadden opgegraven en een nieuwe bestemming hadden gegeven? Er schenen aanwijzingen en onderzoeksmethoden te bestaan om vast te stellen of het hout van doodskisten kwam of niet. Als je je vingers nat maakte en ermee over een tafelblad of stoelleuning ging, kwamen er bij doodskistenhout kleine deeltjes los. Dat was het stof van de doden, dat zich in het hout had ingevreten. Als je op een stoel van doodskistenhout zat, had je

het altijd koud, wat je ook aantrok en wat voor temperatuur er buiten ook heerste, bovendien kreeg je een slapend achterwerk. Met linialen van doodskistenhout kon je geen hoeken construeren, bovendien mocht je ze niet spelenderwijs in je mouw stoppen, omdat je arm dan verlamd raakte en afstierf. Als je wat beter keek, zag je ook putjes en gaatjes in het hout. Dat waren de ogen van de doden, omdat de ogen het eerst vergingen en bij hun ontbinding sporen achterlieten in het hout. Hoe jonger de dode, hoe dieper zijn ogen, waarmee je 's nachts, zo werd er beweerd, alles kon zien.

Terwijl de geruchten over het doodskistenhout al een hele tijd bekend waren, regende het vlak voor het dichtgaan van de school andere speculaties. Het papier van de schoolschriften zou van meisjesvlas zijn. Ook daarvan wist ik niet zeker of het om meisjeshaar ging of misschien gewoon om een materiaal dat zo heette. Het garen waarmee de schriften genaaid waren, zou in elk geval van muizenstaarten komen. Het krijt werd van tandbeen gemaakt en de borden waren niet van leisteen, maar van schedelplaten. De boenwas waar de lange gangen naar roken, zou geparfumeerd varkensbloed zijn, en onze schooltassen opgepompte hondenmagen. Vulpennen waren uitgeholde botjes, en de inkt waarmee we ze vulden zoiets weerzinwekkends dat niemand durfde te zeggen wat het zou kunnen zijn. Mijn gissingen en speculaties bleven dan ook vaag en resulteerden nooit in iets wat ik had kunnen benoemen, want er wilde me niets te binnen schieten wat afgrijselijk genoeg was om dat gevoel, dat alleen een vermoeden was, te rechtvaardigen. Ook werd er beweerd dat ons schoolgebouw 's nachts voor geheime vergaderingen en bijeenkomsten werd gebruikt. Kortom, voor ze ons werkelijk lieten gaan, voelden we ons alleen nog gasten in een door doodssymbolen beheerste en door de dood getekende omgeving.

De filosofie van het hemd, het onderhemd welteverstaan, is de enige filosofie die zal blijven. Ze is aan den lijve ondervonden. Ze is uit zweet ontstaan. Uitgezweet uit de ribbels van het tricot. Het is een andere filosofie dan de leer van de gymschoenen, die van de rubberen matten en zelfs die van het turnrad, dat eeuwig voor de Führer draait als symbool

van zijn volmaaktheid. Alles komt erin samen. Het hemd is op zichzelf een systeem. Het is meer dan transsubstantiatie. Veel meer. Alleen al de vorm, de snit, het gereduceerde, het mouwloze, dat de vraag oproept: wat is zijn wezenlijke betekenis? Wat omvat het? Wat verbergt het? Waartoe is het in staat? De paradox van het herenonderhemd, waarin alle vormen vrouwelijker lijken te worden.

Om met de deur in huis te vallen: het onderhemd is het onbewuste. Het is het androgyne en het verdrongene. Het lichaam drukt zich erin uit. En het drukt zich erin. Het onderhemd mag niet gezien worden en toch zien we het. Het maakt zich vanzelf ondergeschikt. Het deelt zijn naam met een ander en drukt in zijn eigen naam de plaats uit waar het zich ten opzichte van die ander bevindt. Onder het overhemd. Het probeert het conflict tussen het subject en de plaats waar het subject zich bevindt op te lossen doordat het subject zich ondergeschikt maakt aan de plaats. Een kameleon doet hetzelfde. Iedere nationalist doet hetzelfde. Dat is het onderhemd. Om dat te bewijzen lieten onze turnteams zich in hun onderhemd afbeelden. Het onderhemd maakt geen onderscheid tussen de geslachten. Het is niet de hardheid van Krupp-staal maar de plooiing van de dubbele ribbel die onvermoede stabiliteit verschaft. Het onderhemd wappert als een wimpel voor de filosofie uit en wijst op de vooruitgang van onze kennis, die ons ooit in staat zal stellen ons te bevrijden van het knellende begrip 'ziel' en het ongrijpbare in ons binnenste om te dopen tot 'onderlijf'.

11

Patiënt zegt: u denkt dat je niet zomaar kunt besluiten gek te worden. Maar ik moest wel, ik had geen andere keus, simpelweg omdat ik anders gek was geworden.

Patiënt zegt: ik heb geprobeerd via Kierkegaard, dat wil zeggen via het lezen van Kierkegaard mijn eigen angst te begrijpen, dat wil zeggen een werkelijke oplossing voor die angst te vinden, zonder succes, zonder het geringste succes. Ik was diep teleurgesteld. Ik heb zelfs gehuild, omdat ik geen angst bespeurde in wat hij beschreef.

Patiënt zegt: ik weet dat u mij als iemand beschouwt die speelt dat hij krankzinnig is. Die alles maar simuleert. Maar alstublieft, ik kan het alleen maar telkens weer herhalen, misschien klopt het wat u zegt, ik wil u helemaal niet tegenspreken, maar wilt u die diagnose alstublieft niet als argument gebruiken om mij van behandeling uit te sluiten, zeg alstublieft niet nog een keer dat ik de plaats bezet houd van andere mensen, die het veel harder nodig hebben. Alstublieft. Wie heeft er harder therapie nodig dan iemand die doet alsof hij krankzinnig is? Of wilt u zeggen dat dat normaal is?

Patiënt zegt: ik weet dat ik u in een lastige positie breng. Het is een uitzichtloze situatie. Wat kunt u nou helemaal doen? U moet een diagnose stellen en als u mij als simulant diagnosticeert, betekent dat automatisch dat ik hier niet thuishoor. Maar is het wel zo eenvoudig? Zijn dat de twee enige alternatieven, ziek zijn of simuleren? Nee, iets simuleren is geen symptoom van een ziekte, het is de ziekte.

Patiënt zegt: toch alleen omdat ik u niet kan vertrouwen, omdat ik weet wat u zult zeggen, hoe u zult reageren, alleen daarom moet ik mezelf tot therapeut maken en doen alsof ik mezelf behandel. Dat is de enige reden. Net zoals mijn simulatie geen bedrog is, is mijn getherapeutiseer geen arrogantie, het zijn allebei onderdelen van een en dezelfde ziekte, die u niet herkent en die daarom niet wordt erkend.

Patiënt zegt: verzinsel, dat begrip heeft voor u iets luchtigs, terwijl er niets pijnlijkers bestaat dan je ziekte, je therapie, je leven, gewoon alles te moeten verzinnen. U kunt u niet voorstellen hoe vermoeiend dat is. Ik zou ook liever een niet verzonnen leven leiden, ik zou ook liever de dagelijkse dingen doen zonder me voortdurend af te vragen wat ze betekenen, hoe anderen hebben ontdekt wat ze betekenen en waarom het mij gewoon niet wil lukken om ook te ontdekken wat ze betekenen.

Patiënt zegt: daarom interesseer ik me meer voor de vroegere relaties van mijn partners dan voor mijn eigen relatie met die partners, die er in wezen niet is en door dat er-niet-zijn een extra vernedering inhoudt, ook al heb ik die vernedering uitsluitend aan mezelf te wijten. Ik wil van alles weten over degenen die omgang met mijn partners hebben gehad om eindelijk te begrijpen hoe anderen dat doen, het leven leven dat ik niet kan leven. Maar dat leidt tot allerlei misverstanden omdat zij het niet begrijpen, niet kunnen begrijpen.

Patiënt zegt: ik weet het, ik heb ook al bedacht dat mijn stoornis zou kunnen bestaan in het gevoel dat mijn stoornis nooit serieus is genomen en dat er nooit aandacht aan is besteed. Het kan me ook niet schelen, dat wil zeggen, het kan me natuurlijk wel schelen, ik bedoel alleen dat ik niet op mijn strepen sta, ik geef u overal gelijk in en voor mijn part daarin ook.

Patiënt zegt: het was net als voor het schoolbord en voor het uitgestalde brood van de Heer, waarvan ik niet wist hoe ik het moest aansnijden. Om die zaak met dat bord eindelijk de wereld uit te helpen... u moet u voorstellen dat ik niet wist hoe ik het krijtje vast moest houden toen

ik voor dat bord stond. Dat is toch een voorbeeld dat iedereen begrijpt, ik wist niet hoe ik het krijtje vast moest houden, zodat ik aan de vraag over die formule helemaal niet toekwam. En ik zit nog steeds met al die andere vragen in mijn maag, die voor alle anderen vanzelf spreken en ook allang zijn beantwoord. Begrijpt u?

Patiënt zegt: u hebt gelijk, het is niet het ergste dat u of anderen denken dat ik simuleer, of het nu medepatiënten, artsen, familieleden of vrienden zijn, het ergste is dat ik het zelf denk.

Patiënt zegt: misschien hebt u gelijk, ik bedoel, u hebt het niet gezegd, niet letterlijk, maar ik denk dat u denkt, ik bedoel, misschien is mijn probleem gewoon wel dat ik de simpele vragen... maar dat kan natuurlijk niet, dat is onmogelijk, waar zou ik moeten beginnen, u hebt gelijk, het is onmogelijk, een mooie gedachte, maar meer ook niet.

Patiënt zegt: je zou kunnen denken dat er op de een of andere manier een oplossing moet komen als ik het thema, mijn thema, met zulke uitspraken benader. Dat zou je kunnen denken. Maar bij mij gaat het zo dat ik ieder gevoel kwijtraak als ik me net als nu wat langer met dit thema bezighoud. Ik voel niets meer. Ik kan mezelf niets meer schelen en ik vind mezelf oninteressant, waardoor ik er wel minder last van heb, dat moet ik toegeven, van datgene dus wat mijn leven anders onmogelijk maakt of in elk geval beperkt. Dan vind ik alles alleen nog maar pijnlijk.

Patiënt zegt: vreselijk saai allemaal. Streept u dat maar door.

Patiënt zegt: het gaat ook echt veel beter. U kunt me nu ook rustig wegsturen, ik bedoel ontslaan, heus. Alles in orde.

Patiënt zegt: ik wil u mijn verontschuldigingen aanbieden. U had natuurlijk gelijk. Ik weet ook niet wat me bezielde. Neem het me alstublieft niet kwalijk. Ik vind het pijnlijk en onplezierig. Ik zou door de grond kunnen zakken van schaamte.

Patiënt zegt: ik weet dat het ook maar een van mijn gebruikelijke reacties is, die bij het gebruikelijke beeld hoort, zodat er nooit iets verandert en alles altijd zo doorgaat. Ik vind het vreselijk pijnlijk. Maar ik kan er niets aan doen. Het is zoals het is. Het spijt me.

Patiënt zegt: volgens mij zijn er veel meer mensen die heel bewust gek worden dan iedereen denkt. Niet altijd, bij bepaalde vormen van krankzinnigheid gaat die vlieger niet op, maar er zijn vormen met een sluipende overgang waarbij het tot zo'n beslissing kan komen.

Patiënt zegt: u kunt zich niet voorstellen dat iemand die werkelijk krankzinnig is zich toch door andere krankzinnigen kan laten inspireren om zijn eigen krankzinnigheid geloofwaardig te maken. Voor u is dat een simulant en een charlatan, maar denkt u dat dat altijd klopt? Stel u iemand voor die bij een afgrond staat en maar twee mogelijkheden heeft, of zich ongecontroleerd laten vallen, of doelgericht springen. Hij staat bij een afgrond, daar gaan we van uit. Er zijn mensen die niet merken dat er op die plek een afgrond is en er gewoon in vallen, er zijn mensen die niet weten wat een afgrond is en er gewoon in springen, er zijn mensen die de afgrond geen afgrond vinden enzovoort. Maar hij staat daar maar en ziet de een vallen, de ander springen. Omdat hij daar staat, denkt hij eerst dat hij ook kan besluiten niet te vallen of te springen, maar dat is een vergissing, dat is een grote vergissing. Hij troost zich met de gedachte dat hij niet bij de vallenden hoort en doet alsof hij de mogelijkheid heeft om te keren, de afgrond de rug toe te keren. Dat gaat een poosje zo door, tot hij beseft dat hij die mogelijkheid niet heeft. Kunnen we hem kwalijk nemen dat hij daarna ten minste nog iets van een keuze wil hebben? Maar weer komt hij bedrogen uit, want hij kan alleen nog maar springen, de genade van de val is hem allang ontzegd, doordat hij is blijven staan en de afgrond bewust in beschouwing heeft genomen. En dan merkt hij dat hij alleen met die beschouwing begonnen is omdat hij niet in staat is te springen.

Patiënt zegt: hij merkt dat het helemaal geen bewuste beslissing was om te blijven staan, dat hij niet opzettelijk is blijven staan om na te denken, om de zaak te bestuderen, om zich zogezegd over het probleem te

buigen. Het was allemaal alleen maar getreuzel, omdat hij niet in staat was te springen en de genade van de val hem was ontzegd. En daaruit ontstaat zijn symptoom, dat hij altijd al in zich had, maar dat pas zichtbaar wordt doordat het wordt waargenomen. En daarom, begrijpt u, zijn alle therapieën gedoemd te mislukken, omdat alle therapieën erop aandringen dat je je van iets bewust wordt, terwijl zijn ziekte nu juist door die bewustwording ontstaat en ermee samenvalt. Tegelijk is die bewustwording onomkeerbaar. Je kunt iets niet bewust onbewust maken. En die toestand, het besef dat er absoluut geen keus is, juist die toestand noemt de geneeskunde 'simuleren'.

12

Gernika?

Ja?

Je bent er niet echt, hè?

Nee, niet echt. Waarom?

Niets. Zomaar. Ik moest er net aan denken hoe wij een keer samen...

Dat was ik niet.

Natuurlijk wel. Bovendien weet je nog helemaal niet wat ik...

Dat interesseert me ook niet.

Maar ik wilde alleen...

Hou het gewoon voor je. Bij mij hoef je met die onzin niet meer aan te komen, ik ben er al vaak genoeg in getuind.

Erin getuind, hoe dat klinkt.

Ja, en… hoe klinkt het dan?

Ik wilde toch eigenlijk alleen...

Mij weer een staaltje van je fantasieën voorschotelen waar je mijn naam op hebt geplakt.

Ik weet niet waarom je...

Dat geloof ik graag, je weet nooit wat er eigenlijk aan de hand is, je weet nooit wat er om je heen gebeurt en waarom ze je dan ineens arresteren, je sleutels afpakken, je afvoeren naar een inrichting, in het gunstigste geval niets meer met je te maken willen hebben.

Naar een inrichting transporteren, hoe dat klinkt. De laatste keer heb jij mij daar toch zelf naartoe gebracht.

Wat moest ik anders, als je me midden in de nacht uit bed belt met je eeuwige inzinkingen?

Het spijt me.

Daar heb ik niets aan. Misschien moest je gewoon maar eens iemand

anders zoeken of voor de verandering je eigen boontjes doppen. Maar ja, dan kun je anderen natuurlijk niet de schuld geven als er iets misgaat.

Ik weet niet wat je opeens bezielt.

Opeens? Ben je vergeten wat er gebeurd is op dat stuk gras tussen de Alsterterrasse, de Mittelweg en de Neue Rabenstraße?

Dat spijt me ook ontzettend.

Daar gaat het niet om.

Ik was gewoon, ik weet het niet, wanhopig.

Dat ben je altijd.

Niet altijd. Dat is niet waar.

Laten we zeggen: het grootste deel van de tijd.

Het kwam door die stomme bijeenkomst. Die mislukte podiumdiscussie waar ze me uitjouwden. Dat was zo erg!

Waarom ga je daar dan ook naartoe?

Ze hadden me uitgenodigd.

Meer niet?

Ik dacht dat het misschien wel interessant zou zijn.

Dacht je dat echt? Voor de honderdduizendste keer over de RAF praten?

Ze hebben het hotel en de reis betaald.

Geen honorarium?

Nee, daar hebben ze toch geen geld voor. Bovendien leek het een mooie gelegenheid voor ons, om elkaar te ontmoeten.

En we hebben elkaar ontmoet.

Ja, ik weet het. Het spijt me ook.

Ik was speciaal uit Londen gekomen.

Ik weet het. Het spijt me echt.

En dan met blauwe plekken op mijn bovenarmen...

Het spijt me. Het was niet mijn bedoeling je zo stevig vast te pakken.

Dat is niet het ergste, dat heb ik al duizend keer gezegd.

Erg genoeg.

Niet zielig doen.

Ik doe niet zielig.

Je doet altijd zielig.

Hoor je nu zelf hoe je tegen me praat?

Ik ben er niet echt. Je beeldt je alles maar in.

Maar dat kan ik niet zo goed geloven.

En dat is nu juist je probleem.

Waarom zou ik me iets inbeelden waar ik zelf aan onderdoor ga?

Ja, dat zou ik me ook maar eens afvragen als ik jou was. Misschien ligt daar wel de oplossing voor al je problemen.

Maak je het jezelf niet een beetje gemakkelijk door je nu gewoon maar terug te trekken?

Daar heb ik al veel te lang mee gewacht.

Waarmee?

Met me terugtrekken. Als ik bedenk hoeveel tijd ik niet heb verspild...

Maar het was toch ook, ik bedoel toen, die keer waarover ik je net wilde vertellen, die me net te binnen schoot toen we...

Zoals gezegd: hou het alsjeblieft voor jezelf.

Alleen heel kort: het was op een avond in de herfst, ik geloof op een zondag, het was uitzonderlijk warm, echt zomers, en we liepen tussen volkstuintjes door, waar 's avonds de warmte nog uit opsteeg, en we kwamen bij een grasveld, daar was het al vochtig en koel, daar waren jongens aan het voetballen, hoewel het gras veel te hoog was, en toen kwamen we bij dat dorpje dat er met zijn garages en gevels nog net zo uitzag als vijftig jaar geleden, het rook er naar vuur, geen barbecue, maar echt vuur van aardappelloof, en er was niemand in dat smalle straatje, behalve jij...

Dat was ik niet.

Wel waar, ik weet het heel zeker.

Dat is het 'm juist.

Wat?

Je weet het altijd zo zeker. In werkelijkheid snap je helemaal niets.

Ja, het is al goed. Het spijt me.

Zeg niet steeds dat het je spijt.

Maar het spijt me.

Daar geloof ik niks meer van.

Het spijt me.

13

Op de zaterdag van carnaval, als het overal naar klappertjes ruikt, loop ik achter de flatgebouwen langs. Daar draaien tussen twee autowrakken een meisje in een prinsessenjurk onder haar gevoerde jack en een jongen met een opgeschilderde snor en een revolver in zijn hand in het rond. Op de plassen en in de akkervoren ligt nog wat ijs. De lucht is besluiteloos opengebroken. Stofwisselingsziekte is een eufemisme voor de psychische aandoeningen waardoor deze of gene soms voor zijn pensioen in de burgerlijke context van zijn gezin als bij verrassing wordt overvallen. Wat zijn ze alleen, de kinderen onder die zaterdagmiddaghemel. Of zijn niet zij, maar ben ik alleen, ik die in mijn eentje de weg afleg in de richting van het bos, waar ik ooit op een zondag rond Pasen met Gernika wandelde? We kwamen toen van de andere kant en het was warmer. Nu stuiven de al wat groteren op een brommer of ook al in een auto zo wild over het plein dat het stof opwaait. Ook die zijn alleen als ze hun raampje omlaag draaien, zodat iedereen de bassen hoort dreunen. En de eenzame kinderen bewonderen de eenzame jongeren, die zelf hun eenzame ouders haten en mij aan de andere kant van de beek achter de naakte olmen niet zien. De geur van klappertjes en de smaak van gefrituurd gistdeeg en frambozenjam. De zaterdagmiddagen, die zo lang leken, en ineens zo kort als het carnaval was. Appelsap en zoute stengels en Build Me Up Buttercup en om vijf uur, als het nog net niet donker is, nog eens naar het parochiehuis. De angst om iets te missen. De grote jongens zitten in de oefenruimte en spelen net zoals je het op de radio hoort. Misschien net als The Lords. Ze roken en ik mag de gitaar en de versterker aanraken. Als ik groot ben zal ik ook gitaarspelen, en hier in het parochiehuis samen met de anderen oefenen en me niet meer verkleden. Waarom eigenlijk niet meer verkleden? Waarom geen klappertjes meer met je

vinger over een stoeptegel wrijven? Omdat losse flodders beter zijn? Ik zou die twee kinderen, het meisje in haar prinsessenjurk onder haar gevoerde jack en de jongen met zijn opgeschilderde snor en bakkebaarden, zo graag iets geven of in elk geval iets tegen hen zeggen. Dat ze niet bang hoeven te zijn dat ze iets missen, omdat je gegarandeerd telkens weer van alles mist. En dat ze hier rond moeten dansen zolang het kan, meer niet. Nergens aan denken. Niet luisteren naar wat ouders zeggen, naar wat ze op tv zeggen, naar wat jongeren zeggen, die allemaal van toeten noch blazen weten. Maar dat zijn geen klappertjes in het pistool van die jongen, dat is een laserpistool, dat toffe geluiden maakt, en dat is ook geen prinsessenjurk, maar een outfit van Germany's Next Top Model. Het maakt ook niet uit. Want de weg die ik afleg, is ook helemaal niet de weg waarover ik op een zondag rond Pasen, ook al kwamen we toen van de andere kant, samen met Gernika liep, waarna we door de straten van het plaatsje wandelden en een vitrine met het oude misdienarenrooster zagen. Op zondag: Alex en ik altaardienst. Op Aswoensdag: laat ik het askruisje op mijn voorhoofd zitten tot het vanzelf verdwijnt, of veeg ik het er nog voor school af? As tot as, aarde tot aarde, klappertjes tot klappertjes, prinsessenjurk tot prinsessenjurk. Die flatgebouwen, die hemel, die kale olmen, die weg het bos in. Wat zou ik in werkelijkheid tegen die kinderen kunnen zeggen? Misschien dat je de dingen beter onbenoemd kunt laten, dat je de ziekte geen kanker noemt, het lopen geen wandelen, het rondwervelen tussen twee autowrakken geen spelen, Gernika geen Gernika, liefde geen liefde, toekomst geen plan en verleden geen herinnering, verstoppen geen verstoppen, achternalopen geen achternalopen, betekenis geen vorm en vorm geen betekenis, en betekenis ook geen betekenis en vorm geen vorm. Alleen de geur van klappertjes. Alleen de zaterdagmiddag met zijn eigenaardige sfeer, die met de besluiteloos opengebroken lucht en de fletse flats te maken heeft en gewoon ook met het feit dat het zaterdag is, de meest besluiteloze dag in deze meest besluiteloze wereld.

14

U was er dus bij op de Hamburgse RAF-Tage, afgekort HaRaTa?

Ja.

In welke functie was u daar?

Ik was uitgenodigd voor een podiumdiscussie.

In welke functie?

Hoe bedoelt u?

In welke functie? U moet toch in een bepaalde functie voor zo'n discussie zijn uitgenodigd?

Gewoon als deelnemer.

Niet als deskundige?

Als deskundige? Dat weet ik niet. Ik ben geen deskundige. Bovendien hebben ze me uitgejouwd, daaruit blijkt al dat ik geen deskundige ben.

Ook deskundigen kunnen worden uitgejouwd.

Dat wel, maar gewoonlijk heerst er op zulke discussies consensus.

Aha, interessant.

Hoezo?

Zomaar. U was daar dus als deskundige?

Nee, zoals ik al zei, was ik er gewoon omdat ze me hadden uitgenodigd. Eerlijk gezegd weet ik ook niet precies waarom.

Maar u was daar alleen als gast, niet bijvoorbeeld als medeorganisator?

Hoe komt u erbij? Wie heeft u dat verteld? Lieve hemel, nee. Normaal ga ik nooit naar zoiets toe.

Maar daar was u wel?

Ja, daar was ik wel. En ik heb er spijt van, neem dat maar van me aan. Het hele gebeuren, die hele bijeenkomst...

Wat was daarmee?

Het was allemaal zo idioot.

Idioot?

Ja, idioot.

Ze hadden u niet toevallig uitgenodigd omdat u medeoprichter van de Rote Armee Fraktion bent?

Medeoprichter? Wat is dat nou weer?

U hebt de Rote Armee Fraktion niet bedacht?

Bedacht? Nee, natuurlijk niet.

Hebt u er bezwaar tegen als we u op een leugendetector aansluiten?

Natuurlijk heb ik daar bezwaar tegen. Bovendien mag dat helemaal niet in Duitsland. Onbruikbaar in de rechtszaal, dat weet u ook wel.

Maar het zou u kunnen ontlasten.

Dat betwijfel ik.

Waarom? Hebt u iets te verbergen?

Dat bedoel ik niet.

En de blauwe plekken op de bovenarmen?

Ik weet niet wat u bedoelt.

U begrijpt me heel goed.

Nee, het spijt me.

De blauwe plekken op de bovenarmen van uw partner.

Partner, zoals u dat zegt, klinkt het als partner in crime.

En? Is dat zo verkeerd?

Laat Gernika erbuiten. Die heeft er werkelijk helemaal niets mee te maken.

Maar ze was daar wel.

Omdat we elkaar wilden zien.

Dat betekent dat u de kwestie van het geweld voor uzelf nog steeds niet hebt opgehelderd, maar alleen gedepolitiseerd en zogezegd geprivatiseerd. Past helemaal in de trend van onze tijd.

Wat wilt u dan horen?

Ik weet het niet.

Nou dan, ik ook niet.

Herkent u iemand op deze foto's?

Wat moet dat nu weer?

Geef gewoon antwoord, herkent u iemand op deze foto's?

Misschien wel.

Kan het wat preciezer?

Waarom wilt u dat weten?

Alstublieft.

Dat daar links is geen foto, maar een krijttekening, en het zal Max Reger jr. wel zijn.

U herkent dus op deze door u 'krijttekening' genoemde afbeelding een zekere Max Reger jr.?

Ja, hij zou het kunnen zijn. Ik heb die afbeelding vroeger in de Rasselbande gezien, geloof ik.

De Rasselbande, is dat een andere terroristische vereniging?

Dat is een jeugdtijdschrift uit de jaren vijftig en zestig.

Waarmee jonge mensen geïndoctrineerd moesten worden?

Dat weet ik niet. Dat is mogelijk. In geval van twijfel betaalden de Amerikanen in die tijd alles.

En die Max Reger jr. is dus een van de grondleggers van de Rote Armee Fraktion.

Nee, dat is toch onzin.

Onzin?

Hij was een gepassioneerd mens. Een ongelukkige ziel.

Die u desalniettemin bewondert?

Bewondert, hoe dat klinkt. Voor mijn part, maar niet zoals u het bedoelt.

Hoe bedoel ik het dan?

Eigenlijk bewonder ik iedereen die trouw blijft aan zijn perversies.

Perversies?

Noem het hoe u wilt.

En omdat u hem zo bewondert, hebt u hem tot voorbeeld genomen en de Rote Armee Fraktion volgens zijn voorbeeld georganiseerd?

Dat is klinkklare onzin. Hij is nooit een voorbeeld voor mij geweest.

U bewonderde hem, dat zei u net.

Bewonderen, bewonderen... Als je zelf een tekortkoming hebt, bewonder je iemand van wie je denkt dat hij die tekortkoming niet heeft.

Heeft dat iets te maken met de antipsychiatriebeweging, waarmee u ook banden onderhield?

De antipsychiatrie? Waar komt dat nou weer vandaan?

De nobele krankzinnige, weet u nog?

Dat weet ik nog, maar waar bent u op uit? Op de conclusie dat het allemaal gekken waren? In mijn geval klopt dat misschien, maar...

U wilt voor ontoerekeningsvatbaarheid pleiten?

Ontoerekeningsvatbaarheid? Pleiten?

En de andere?

Wat?

De andere foto's.

Die man op de tweede foto is Christoph Gansthaler.

Chris genaamd?

Chris genaamd.

Ook een van uw leden?

Onzin, hij heeft nooit iets met ons te maken gehad.

En verder?

Ethan Rundtkorn.

Amerikaan uit de vs?

Ja, Amerikaan uit de vs.

En daarnaast?

Miguel García Valdéz.

Roepnaam Felipe?

Roepnaam Felipe.

Argentijn?

Dat weet ik niet. Hij kwam uit Zuid-Amerika.

Verder, foto nummer 5?

Frank Witzel.

Duitser?

Ja.

U weet dat hij dood is?

Ja.

U weet dat we zijn lichaam gevonden hebben in een door een Turkse staatsburger gehuurde woning, een man die wordt verdacht van contacten met islamistische kringen?

Dat wist ik niet.

Verbaast het u?

Eerlijk gezegd wel.

Goed, de laatste foto dan. Alstublieft.

Dat is Claudia.

Claudia hoe?

Dat weet ik niet.

Claudia dus.

Ja, u weet alles toch al.

Wie is kameraad Müller?

Kameraad Müller? Geen idee.

U hebt die naam nog nooit gehoord?

Niet dat ik me kan herinneren.

Denkt u nog eens goed na.

Nee, wie moet dat zijn? Klinkt alsof het een nazi is.

U staat in contact met nationaalsocialistische kringen?

U moet wel weten wat u wilt: heb ik nu de Rote Armee Fraktion opgericht of ben ik een nazi?

Voor ons bestaat er tussen die twee geen wezenlijk verschil.

15

De school als een zwarte toren tussen twee machtige eiken. De binnenplaats een glad geregende spiegel. Vandaag gaat haar gips eraf. De zon moet komen. Ik moet vóór mijn oudeheer thuis zijn. Het is veel te ver naar het meer. Kom achter op de bagagedrager zitten. Kom. Je mag ook mijn pyjamabroek aanhouden. Ze steekt een nog bleker en dunner been in het water, er komen twee vissen aanzwemmen en de zon valt als bonte confetti door de dunne regen. Kleed je toch uit. Nee, alleen mijn been. Ik weet dat haar rug blauw is, en haar armen zijn blauw met een vleugje groen. De ene na de andere kleur verdwijnt uit mijn verfdoos, tot er alleen nog wit over is, het wit van haar huid. Ik wil niet meer kijken als ze zich 's ochtends bij het aanrecht wast terwijl mijn moeder de koffie op zijn buik zet, met het halvemaanbroodje en de worst. Ik laat me van de rekstok vallen, maar breek niets. Zijn dienstauto staat voor het huis te puffen en te hijgen. Ik steek mijn mes in de rechtervoorband, maar het massieve rubber kan ertegen. Hij komt erbij en zet me achter het stuur. Ik hou me van den domme en rij op de boom af. Hij geeft me een mep en stampt met zijn laars op de rem, met mijn voet ertussen. Hij gooit me met schooltas en al op straat, ergens in de stad. Haar been blijft dun en bleek. Te weinig licht. Ze wordt in het zijspan van de zoon van de conciërge naar het marktplein gereden. Eén keer zie ik haar met alle anderen meeschrijven, daarna wil ze 's avonds de deur niet meer uit.

De schemering kruipt uit het gapende bosgat en springt over de oranje limonadevijver heen naar de met kinderkopjes geplaveide stegen. Het brosse leer van mijn schooltas. We worden aan ons haar, aan ons oor, zelfs aan onze onderkaak getrokken. Zodra we op school zijn, zien we onze lichaamsdelen als iets waaraan wordt getrokken. De schriften gekaft

met kleurig plastic. Geel voor godsdienst. De boeken met doorzichtige blauwe folie. De gescheurde bladzijden in de leesboeken met plakband opgelapt. De door het gummen verkreukelde blaadjes van je tekenschrift. In groene etuis met een goudkleurige rits de lege elastieken lusjes, daarnaast je vulpen en een afgebroken potlood. De bedwelmende geur van appels, leer en boterhampapier als je in je schooltas telkens weer het werkboek zoekt dat je thuis hebt laten liggen. Invuloefeningen, cijferend rekenen, redactiesommen, dictee. De kaak van een doodgeslagen diertje wordt in de klas doorgegeven. Licht van het plafond weerspiegelt zich in het versleten linoleum. Limonade in een witte fles met een blauwe beker als dop. Verzamelplaatjes worden verstopt in de draderige buik van de zwarte speelgoedhond. Zijn wieltjes zijn van roodgeverfd hout. Hij piept niet meer als je hem in zijn zij drukt. Onder je nagels paraffine die je van het pakje chocolademelk hebt gekrabd. De landkaart aan de kaartenstandaard schommelt lichtjes. De schepen varen langs de continenten. Op ieder continent staan drie mensen: een man, een vrouw en een kind. Ze zwaaien, alsof ze willen dat de schepen hén meenemen en niet alleen het goud, de zuidvruchten en de koffie. Een zeepkist draait zijn rondjes rond de oude eik. Door de lucht zweeft een schoenendoos waarin aan de zijkanten gaten zijn gemaakt. Hij trekt een koord met vlaggetjes achter zich aan.

Je had de tijd van de omwenteling. Alle straten leken opengebarsten, de huizen onbewoond, de gevels vol gaten, de daken ingedeukt. In de achtertuinen stonden meubels. Uit de open kelders kwam kolenstof. De kloppalen bleven ongebruikt, de schuren leeg. Als ik een schoon overhemd nodig had, moest ik al vroeg naar beneden om de spiegelkast tussen de in elkaar gestapelde stoelen en de bank op een kier open te duwen en er een van de in papier gewikkelde en met een blauw inktpotlood beschreven pakjes uit te trekken. Daarna, misschien omdat het winter werd, het geld opraakte of de mensen liever elke avond op het marktplein bij elkaar kwamen om met gloeiende wangen te kijken hoe redenaars op wankele verhogingen in schril piepende microfoons schreeuwden, stagneerde het werk, werden de ramen zo goed en zo kwaad als het ging met latten dichtgespijkerd, de verbindingsstukken

tussen de ladders weggehaald, de meubels weer tussen de dekzeilen en de emmers in de kamers gezet, en de gaten in de straten met planken bedekt. 's Avonds gingen de volwassenen gescheiden naar sekse naar vergaderingen en waren de kamers twee uur lang van ons.

Tijdens de lange eenzame nachten waarin de besprekingen in achterkamers, zalen, tenten en kelders zich voortsleepten, raakten wij in de greep van een vrijheid die alleen nog door een ramp leek te kunnen worden vergroot. Als onze moeders zich eerst maar eens met het naaien van uniformen en vlaggen bezighielden en onze vaders aanstalten maakten om in tanks en jeeps over de velden te rijden, zou het leven alleen nog spel zijn, een zwervend zweven door lege straten en kamers met opengerukte weckpotten en boterhammen met een dubbele laag jam. Wat verlangden we naar de avonden als de huizen, stegen en binnenplaatsen van ons zouden zijn. We spraken af bij de stallen, rookten, maakten vuur en vielen schreeuwend de wijken binnen, waar we net zo lang vuilnisbakken omtrapten en aan kloppalen hingen tot we van vermoeidheid tussen de rommel op de grond in slaap vielen.

Ik rij met kameraad Müller in zijn zwartgelakte dienstauto door de nacht. In de verte zien we de snoeren met lampjes die rond het marktplein zijn opgehangen. Het wordt drukker op straat. Echtparen lopen gearmd alsof ze naar een volksfeest gaan, daartussen groepjes jongemannen en tritsen meisjes. Mijn hand op de ontsteking wordt zweterig. Kunnen we het kameraad Müller kwalijk nemen dat hij de wereld wil reduceren tot het beginsel ja nee, aan uit? Eén keer in je leven een schakelaar omzetten die iets te betekenen heeft. Kameraad Müller lacht naar me. 'We zijn er zo,' zegt hij. De straten zijn nu fel verlicht. De auto slaat een steegje in en rijdt daar een binnenplaats op, waar roestige containers staan. Kameraad Müller haalt een zakflacon uit de binnenzak van zijn uniformjas, draait hem open, neemt een slok en geeft hem aan mij. Ik durf niet met mijn hand over de opening te vegen, maar zet de fles meteen aan mijn mond. De sterkedrank brandt in mijn keel en de tranen springen in mijn ogen.

'Horloges gelijkzetten,' zegt kameraad Müller.

'Ik heb geen horloge, want ik heb nog geen communie gedaan,' zeg ik.

'Ook goed,' knikt hij, 'u ziet het vanzelf. Onze man heeft een zwarte streep op de rechterkant van zijn turnhemd. Als hij met zijn turnrad langs de Führer rolt, zet u de schakelaar om. Begrepen?' Ik knik. 'Succes!' Hij steekt voor me langs zijn arm uit, opent het portier en duwt me zachtjes naar buiten. Het ruikt naar geroosterde amandelen. De lucht is verbazingwekkend warm. Ik blijf met mijn kastje in mijn hand even onder de diepe hemel staan en zie de auto van kameraad Müller verdwijnen. Hij rijdt langs het smalle weggetje met de kinderkopjes en slaat dan linksaf, alsof hij terug wil naar de kroeg. Misschien heeft hij er iets laten liggen. Het is rustig en ik ben al bang dat ik op een verkeerd punt ben afgezet, veel te ver van het plein, maar ik ben nog maar net een steegje door of ik hoor het aanhoudende geruis van stemmen al, tot ik ten slotte twee dwarsstraten verder word meegetrokken in het zog van de vele mensen die daar lopen.

De eerste keer dat ik me bewust werd van het niets, was in de biechtstoel. Als ik daar op zaterdagmiddag de verschillende geboden doornam om te kijken of ik er in de loop van de week een of meer had overtreden, telde ik van één tot tien en noemde ik achter elk getal de bijbehorende zonde, of ik zei niets als ik vond dat ik het gebod in kwestie niet had overtreden. Dat niets had al vanaf het begin een januskop: het gezicht van de leugen en dat van de waarheid. Het was begerenswaardig, want als er achter geen enkel getal iets kwam, zou dat betekenen dat ik vrij was van zonden. Tegelijkertijd leek dat ongeloofwaardig, want wie was er nu vrij van zonden? Wie kon er bijgevolg aanspraak maken op het niets? God? Dat niets lag ingebed in de tien geboden en werd erdoor gecreëerd. De geboden gingen vooraf aan het niets en vormden de stof waaruit het niets zich ontwikkelde. De geboden stonden dus hoger dan het niets. Ik hoorde het lichte sissen aan het eind als ik het woord 'niets' uitsprak en voelde tegelijk de angst – los van de vraag of ik nu loog of dacht dat ik de waarheid vertelde – dat de priester het beter wist en dit niets te allen tijde met een vreselijke inhoud kon vullen. Het niets was wederopstanding en leven, het stond buiten alle conflicten en was ongrijpbaar. En zo werd 'niets' op veel terreinen mijn antwoord op de vraag wat ik zag, voelde of deed. Angst voor de zonde was de tegenpool van dat

niets. Elk zijn is zondig. Maar de geboden vormen de numerieke cyclus die onafhankelijk van mijn eigen tijd telkens terugkeert en mijn leven doorkruist. Hoe ontkom ik daaraan? Het was geen idee, maar een overtuiging die steeds meer in mij postvatte: dat kon alleen door een daad. Er moest een daad zijn, één enkele daad die deze kringloop doorbrak. Een daad die onvergeeflijk was, onvergetelijk, niet te biechten, niet kwijt te schelden, niet goed te praten. Pas wanneer de vergeving ophoudt, kan de zonde ophouden. En de vergeving houdt pas op wanneer ik die vervloekte goedheid van God, die eeuwige, onmetelijke goedheid, die almachtige wurggreep van de Heer, bewust afwijs.

Mijn gezicht gloeide als we elkaar 's nachts ontmoetten en door het Henkellpark slopen om ons in hagen en heggen te laten vallen en ons gezicht en onze armen open te halen. Daarna renden we de met dicht struikgewas begroeide heuvel op en lieten de takken tegen ons gezicht zwiepen. We trokken aan elkaars haar en klemden onze armen zo stevig om elkaar heen dat we niet meer wisten welke hand van wie was. In die spanning ontstond een paar seconden de vrijheid, weg uit de kringloop van de geboden, waarin het niets werkelijk bij mij naar binnen stroomde, anders, heel anders dan in de biechtstoel. Ik voelde een hevig verlangen naar een daad die me zou optillen, weg uit de grauwe, afgepaste straten en wegen waar ik elke dag langs moest, de ontmoetingen die toch niets anders waren dan verleidingen om te zondigen, een verlangen om het heilige niets op te offeren, het op te geven om te zijn, één keer te zijn, alleen maar te zijn! En ik schreeuwde soms door de nacht, zodat de anderen in elkaar krompen, me vol angst trouwhartig volgden en zich niet durfden te verroeren. En we pakten iemand uit ons midden vast, zetten hem neer, sloegen hem en sloten hem samen met een kat op in een kist tot ze allebei bijna stikten en doodgingen. De kwellingen moesten steeds langer duren en mijn terugval in de kringloop van de geboden werd steeds vreselijker. Uiteindelijk zorgden we voor messen waarmee we in de bomen sneden en daarna in onze huid. We smeerden ons bloed over elkaars gezicht en liepen met naakt bovenlichaam en brandende sneden in onze armen door de koude nachtlucht tot we, buiten adem, moesten overgeven. De terugkeer werd moeilijker. Het niets 's zaterdags

in de biechtstoel alleen nog een leugen. En het bleef niets, ook al waren de geboden door de week opgevuld met zijn dat niets wegliet, geen enkel vergrijp, geen enkele zonde. En ik zat na de biecht in de donkere kerk in de bank en kon geen wees-gegroet-maria en geen ik-geloof-in-de-ene-heilige-katholieke-kerk bidden, maar moest naar de gebrandschilderde ramen kijken, waarachter de doffe avond hing. Daarvoor het Lichaam van Christus. Zijn lichaam. De boel omdraaien en aan het kruis sterven, dat kan maar één keer. De martelaren hadden zich allemaal gesneden, zij konden door hun dood niet aan de kringloop ontsnappen, dat kon alleen Hij. Ik ging 's zaterdagsmiddags niet meer naar huis. Ik liep langs de poort. Ik liep de straat uit, de bebouwde kom uit. Ik liep het veld op en wilde dood.

De huizen zitten niet op slot, zelfs de hotels zijn open, de recepties leeg. Leeg de stations en de restaurants. Kinderen vinden sterren, rondgestrooid door bewakers en vrouwen in een blauwe bloes met van achteren bijeengebonden haar. De man wil naar de haven, maar de haven is afgesloten. De schepen gaan met hun lading een eind verderop in de baai voor anker. Overal slingers en spandoeken. Het is de dag van de overwinning. In de verte gooien matrozen kisten overboord. Ze hebben honger en kunnen niet aan land. De man die ze vooruitstuurden, is gearresteerd. De kisten springen open, houtwol en spijkers spoelen aan op het strand. Op het plein zoemt de menigte. Er praat iemand door een microfoon. De sterren zijn te groot voor onze handen. Mijn vader was eerst piloot en daarna dood. Het oerwoud groeit rond zijn lijk. Mijn moeder heeft alleen haar keuken nog, met het fornuis en de tegels waarop ik met krijt rondjes teken. 's Zondags snijdt ze een kip in de soep. Mannen in pak lopen plechtig langs ons huis. Een van hen woont in onze woonkamer. Hij rookt sigaren en verhoort voor zijn werk matrozen. Mijn moeder brengt hem koninginnensoep in een kom die hij op zijn buik zet, zonder zich op te richten in zijn stoel. De krant is uit zijn hand gegleden. De foto's van mijn vader zijn uit de lijst gehaald en liggen tussen spiraalveren en matrassen. 's Nachts hoor je het daar piepen en mijn moeder gaat later aan de andere kant van de bank bij de kachel liggen. Op het plein pakken ze elkaar allemaal bij de hand

en tillen hun handen hoog in de lucht, waar een vliegtuig vliegt. Dat vliegtuig vliegt daar om bommen op het schip te gooien en te schieten op de trein, die zich veel te langzaam de berg op sleept. Ik ruik alleen mijn schooltas nog en de boterham en de appel die tegen het leer wreef, en jouw hand tegen mijn wang.

De bruin gebeitste herfstbladeren waaien als wervelende guirlandes rond de stad. Ze vallen in de smalle plassen, dwarrelen een paar meter in de richting van de haven en worden door autobanden tegen de stoeprand gewreven. Kameraad Müller zit te roken op de achterbank van de zwarte auto, die zich op een afstand van ongeveer vijftig meter van de plaats van samenkomst langzaam door het steegje in noordelijke richting beweegt. Hij doet zijn ogen dicht en voelt alleen nog wat geschommel naar opzij en de harde klappen van de schokbrekers als de wielen uit de gaten in het wegdek springen. Het schaarse licht uit de twee, drie kroegjes die nog open zijn, valt door de getinte ramen in vormeloze vlekken op zijn gezicht en op de witte, naar beneden bungelende arm van het meisje naast hem, dat lijkt te slapen. Alsof hij haar niet wakker wil maken, houdt hij zijn naar het meisje gekeerde linkerkant stil, terwijl hij met zijn rechterhand in de zakken van zijn uniform naar een poeder zoekt. Ze zijn nog steeds niet bij de ring rond de stad. De steeg buigt voor een ongepleisterde muur naar links en even is kameraad Müller bang dat ze recht op het plein af rijden, maar dan neemt de chauffeur een helling, rijdt in oostelijke richting om het plein heen en pakt vervolgens de oorspronkelijke richting weer op. Tussen de straat en de in verschillende kleuren geschilderde tuinmuren staan nu middelhoge kastanjebomen. Hoewel de ramen stevig dichtzitten en kameraad Müller al de derde sigaret tussen zijn vingers laat opbranden, meent hij duidelijk te merken dat de lucht beter wordt. De straatverlichting wordt schaars en verdwijnt uiteindelijk helemaal. Het wegdek verandert in het gladde asfalt van een bosweg. Kameraad Müller telt langzaam tot vijftig voordat hij zijn ogen opent. Dan duwt hij de arm van het meisje van zich af en draait zich om. De twee torens van de school tekenen zich als twee gevoelloze vingers die een eed afleggen donker af tegen de nachtelijke hemel. Ten slotte eindigt ook het bos. ‘Stoppen!’ beveelt hij. Terwijl hij remt rukt

de chauffeur het stuur onwillekeurig naar rechts, zodat de wagen over de berm heen schiet en dwars op de door de regen van de laatste dagen uitgespoelde voren van de geoogste suikerbietenakker blijft staan. De motor trilt na. Müller steekt over het meisje heen zijn hand uit en maakt het portier open. Dan stapt hij aan de andere kant uit, loopt om de auto heen en trekt het levenloze lichaam bij de schouders naar buiten op de natte grond. Aan de hemel duikt een witte ovale wolk op. Het meisje draagt een witte bloes en een herenpyjamabroek, die bij de heupen amateuristisch een stuk is uitgelegd. De broekspijpen steken in stevige zwarte laarzen. Kameraad Müller hurkt bij haar neer. De afkoelende motor laat korte, metaalachtige tikjes horen. De chauffeur zit overeenkomstig een eerder gegeven aanwijzing met zijn handen in zijn schoot achter het stuur. Het is volkomen stil.

Een loden jas, zei ik, een jas die je onzichtbaar maakt. Anders knijp je gewoon je ogen dicht. Buiten voor de deur realistisch expressionisme, blauwe vertrokken smoelen, bloeddoorlopen ogen, jonge varkens die je het podium op sleurt en slacht voor het volk. Dag en nacht draaien er films, opdat ik weet wie een vriend is en wie een rat.

De honden stonden uitgeput op het plein met de tong uit de bek te hijgen. Stuk voor stuk gedroegen zich ondanks pijn en trillende spieren zo rustig mogelijk, want de kleinste beweging kon de anderen ertoe brengen de strijd weer op te pakken.

Door de druk van de explosie werd ik tegen de binnenkant van de kartonnen doos geperst, die zich om mij heen dicht leek te vouwen. Mijn hoofd schoot naar achteren. De kreet van de menigte op het plein klonk als het geborrel uit de afvoerpijp in de keuken. De doos vloog door de lucht en scheurde aan de zijkant open. Ik zag beneden op het podium een gat in de planken, waarboven het ingestorte tentdak heen en weer waaide. Ervoor rolden lege turnwielen uit. De menigte leek met ingetrokken hoofd ter plaatse te knielen. De drukgolf drong in mijn mond en mijn longen. Twee kinderen bij een reclamezuil wezen omhoog omdat ze dachten dat ze eindelijk het zilveren vliegtuig van hun verdwenen

vader terug zagen komen. Ze zwaaiden met de bloeddoek en ik gooide als teken van herkenning het metalen kastje met de ontsteking naar beneden. Een windvlaag kreeg greep op de doos en joeg me eerst een paar keer rond de daken van de naburige huizen en daarna een steegje in, de hoek om, waar ik neerkwam in een beek. Door de regen van de afgelopen dagen trok de bruine stroom me meteen mee in de richting van de zee. De zee.